

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Historický ústav

Liberecká radnice jako socio-kulturní fenomén města

Diplomová práce

Autor: Bc. Martina Krotilová

Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství pro střední školy – český jazyk a literatura

Učitelství pro střední školy - dějepis

Vedoucí práce: PhDr. Jan Mervart, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Martina Krotilová

Studium: P12290

Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství pro střední školy - český jazyk a literatura, Učitelství pro střední školy - dějepis

Název diplomové práce: **Liberecká radnice jako socio-kulturní fenomén města**

Název diplomové práce AJ: The Liberec Hall as a Social-Cultural Phenomenon of the City

Anotace:

DP se bude zabývat budovou liberecké radnice, která je zde pojata jako socio-kulturní fenomén města. Bude se věnovat proměnám její symbolické role a prostoru ve zlomových historických událostech 20. století. Metody: Heuristická analýza archivních materiálů, zejména obrazových a literatury (P. Nora). Prameny a literatura: archivní fondy SOKA Liberec a Severočeského muzea v Liberci; práce Pierra Nory, V. Rudy, M. Řeháčka.

Garantující pracoviště: Historický ústav
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Jan Mervart, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 28.12.2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Jana Mervarta, Ph.D. a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Děkuji především vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Janu Mervartovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky, vstřícnost, stejně tak za jeho čas, práci věnovaný. Poděkování patří také pracovníkům Státního okresního archivu v Liberci za jejich profesionalitu a ochotu.

Anotace

KROTILOVÁ, Martina. *Liberecká radnice jako socio-kulturní fenomén města*. Hradec Králové. Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové. 2015. 78 s. Diplomová práce.

Následující práce se nezabývá pouze prostou historií významné liberecké budovy - městské radnice. Nevnímá tuto budovu jako pouhý architektonický počín bez dalšího svébytného života a významu. V předloženém textu se snažím postihnout především roli a význam radnice a jejího bezprostředního okolí, tedy dnešního náměstí Dr. Edvarda Beneše, pro samotné město, jeho obyvatele a historii celého bouřlivého 20. století, které tudy kráčelo.

Tento pohled na libereckou radnici dokládám nejen na základě odborných publikací historiků Marka Řeháčka, Romana Karpaše, nebo Vladimíra Rudy, ale i mnohými dobovými fotografiemi a autentickými materiály nalezenými ve Státním okresním archivu v Liberci. Výchozím textem pro pochopení budovy samotné jako místa paměti je stať francouzského historika Pierra Nory Mezi pamětí a historií – Problematika míst.

Pohled na radnici a současné náměstí Dr. Edvarda Beneše jako na bod prolínání se dějin města a jeho obyvatel je další významnou částí následující práce.

Klíčová slova: radnice, historie, paměť, 20. století, Češi, Němci, zlomové okamžiky.

Annotation

KROTILOVÁ, Martina. *The Liberec Hall as a Social-Cultural Phenomenon of the City*. Hradec Králové. Faculty of Education, University of Hradec Králové. 2015. 78 pp. Diploma Thesis.

The thesis focuses at the Town Hall of Liberec and its closest surroundings meaning Dr. Edvard Benes's square, perceiving it like a very meaningful place for the inhabitants of this city. That means I am neither introducing just the plain history of this famous building nor I am discussing it just like some architectural monument without its own life and self importance. Broadly I would like to show the square and the building to be the imposing witnesses of 20th century. To obtain such an overview I am looking throughout the strong historical publications written by important historians like Marek Řeháček, Roman Karpas or Vladimír Ruda and also by means of many historical photos and authentic materials.

The main text for understanding the building of the town hall as a place of memory is a treatise of a French historian Pierre Nora – *Between Memory and History*. I also deal the town hall as a place where historical moments of the city of Liberec and people living in it are crossing their pathways, which becomes another important part of this thesis.

Key words: town hall, history, memory, 20th century, Czech, Germans, breaking moments.

Obsah

Obsah.....	7
Úvod.....	8
1. HISTORIE RADNICE.....	11
1.1. Krátce z historie Liberce	11
1.2. První liberecká radnice.....	13
1.3. Liberec ve druhé polovině 19. století	15
1.4. Nová radnice	16
2. VYBRANÉ DĚJINNÉ OKAMŽIKY	21
2.1. Císařská návštěva 1891	21
2.2. Císařská návštěva 1906	22
2.3. První světová válka a nově vzniklé Československo	25
2.4. Návštěva prezidenta Edvarda Beneše 1936	31
2.5. Adolf Hitler v Liberci 1938.....	33
2.6. Po druhé světové válce.....	36
2.7. Srpen 1968.....	40
2.8. Sametová revoluce před libereckou radnicí	44
2.9. Liberecká radnice a současnost	46
3. Využití diplomové práce v pedagogické praxi.....	50
Závěr.....	53
Seznam pramenů a literatury.....	56
Seznam obrázků	58
Obrázky	62

Úvod

V textu následující diplomové práce popisuji, snažím se osvětlit a interpretovat zásadní význam, který v Liberci má právě budova radnice. Dle mého názoru se jedná o vůbec nejimpozantnější stavbu ve městě, čímž splňuje hned jeden ze svých prvotních účelů, ke kterým byla, mimo jiné, navržena a pak i postavena. Její velikost a tím pádem zásadnost pro celkový ráz města ale netkví pouze v proporcích a účelu stavby samotné.

Základní úvahou při formulování myšlenky a názvu mé práce bylo uvědomění si, že budova radnice a její nejbližší přilehlé okolí, tj. dnešní náměstí Dr. Edvarda Beneše, je zcela přirozeným centrem, ne-li středobodem města pod Ještědem. Prostranství, předky vizionářsky a s citem zvolené a vybudované, přečkalo ve své původní podobě a rozvržení mnohá staletí, v jejichž průběhu svou významnou roli v životě města mnohokrát potvrdilo. Radnice, která celému náměstí v jeho severní části vévodí, se stala svědkem, ale často i svérázným němým aktérem historických událostí, které, stejně jako celou naši zemi, Libercem v průběhu celého 20. století procházely. Někdy více, jindy méně nápadně.

Diplomová práce se pomyslně dělí na několik částí. První část práce se věnuje historii obou radnic, které v Liberci stály. Jejich osudy spolu úzce souvisí. Popisuji zde jejich vznik, zbourání té první a pečlivé přípravy a úvahy před začátkem stavby té druhé, v práci pro mě zásadní. Přestože práce není primárně zaměřena na prostou architektonickou historii budov, jsem přesvědčena, že alespoň stručný exkurz do ní je přinejmenším na místě. Může pomoci přiblížit jedinečnost stavby i z jiného pohledu než je předmětem této práce.

V druhé části, která je nejrozsáhlejší, se zabývám konkrétními vybranými klíčovými okamžiky, které se všechny, až na jednu výjimku, odehrály v průběhu 20. století. Řadím je za sebou chronologicky a mezidobí se snažím vždy alespoň v krátkosti vystihnout. To především pro usnadnění orientace v jednotlivých časových obdobích a skocích mezi nimi. Vybrala jsem takové dějinné momenty, ve kterých liberecká radnice figurovala zcela

zásadně a její role v nich je neopomenutelná a zároveň takové, které měly neoddiskutovatelný dopad na další vývoj města a obyvatel v něm žijících.

Jako velmi zásadní se v textu ukazuje liberecké potýkání mezi Čechy a Němci, které bylo ukončeno vlastně až po druhé světové válce. Zabývám se dvěma návštěvami císaře Františka Josefa I., které se uskutečnily v letech 1891 a 1906, kdy především ta druhá byla pro město skutečným svátkem. V jiné kapitole jsem se věnovala období první světové války – od začátku až do jejího pro Liberec velice dramatického konce, kdy se město stalo do určité míry centrem odporu proti ČSR a pohraničí nově vzniklého Československa musela obsadit Československá armáda. Následují dvě kapitoly pojednávají o návštěvách dvou významných mužů dějin 20. století. Tím prvním byl do Liberce v roce 1936 zavítavší prezident Edvard Beneš, strážce demokratického odkazu Masarykova. O dva roky později jej ale na prostranství před radnicí vystřídal strůjce druhé světové války a zosobnění útlaku, agrese a holocaustu, Adolf Hitler. Jeho návštěva v centrálním městě Sudet byla zcela impozantně připravena a dokonale předvedla zrudnou sílu v té době sílícího nacismu. Období po skončení druhé světové války, které bylo právě v pohraničí nejvíce ze všeho poznamenáno odsunem Němců a prakticky novým začátkem v životě města plného osídlenců, je až do 60. let popsáno v další kapitole. Proměny politického ovzduší se znovu projeví i na radnici, která se mimo jiné stala kulisou dvou tryzen, za Klementa Gottwalda a J.V. Stalina. Pokud popisují zásadní dějinné okamžiky v „životě“ radnice a náměstí, v žádném případě nesmějí chybět ani srpnové momenty roku 1968. Tragická bilance těchto letních dní se Liberečanům uchovala v paměti na dlouhá léta, neřku-li dodnes a fotografie tanku 314 zabořeného v troskách domů na náměstí zná jistě každý. Z klíčových okamžiků, které se odehrály na dnešním náměstí Dr. Edvarda Beneše, jako poslední zmiňuji listopadové dny roku 1989, které opět zcela změnilly tvář nejen Liberce, ale také naší země. V Liberci se jednalo jednu z posledních situací, kdy byla vyvinuta tak obrovská a prakticky spontánní občanská aktivita, kdy náměstí, obrazně řečeno, praskalo ve švech. Jednotlivými kapitolami se prolíná i osud radničního rytíře, strážce města a jeho práv, jehož v průběhu let postupně střídaly nejrůznější symboly, které věrně zpravovaly o aktuální dějinné situaci. I ony jsou neoddiskutovatelnými svědky dob a událostí, které městem kolem

radnice kráčely. Vzhledem k tomu, že tvrdím, že radnice je centrem, středobodem města i v současnosti, v jedné z kapitol shrnuji, dle mého názoru, nejvýraznější události a chvíle, které se ve městě s kulisou radnice odehrály v novém tisíciletí.

V předkládané práci se nejedná o pouhý výklad dějinných faktů ve smyslu „co, kdy, kde, kdo a jak“. Mým cílem je jejich prostřednictvím doložit, že liberecká radnice a její bezprostřední okolí, tedy současné náměstí Dr. Edvarda Beneše, jsou skutečným místem liberecké paměti. Chci prokázat, že liberecká radnice je socio-kulturním fenoménem města. Místem, které bude vždy ohromovat, přitahovat a vyvolávat emoce, pocity. Bude je vyvolávat, když k ní přijdete poprvé, ale i když ji budete míjet každé ráno při cestě do práce. Volba výše zmíněných klíčových okamžiků v historii města má ukázat, že budova radnice se jako tenká červená nit táhne všemi obdobími. A právě jejím prostřednictvím mohu reflektovat často dramatické a překotné proměny a události 20. století. Zraky všech nejvyšších představitelů státu, ať už monarchů, demokratů či diktátorů, se vždy upíraly jejím směrem a věnovaly jí náležitou pozornost. Stejně tak obyvatelé města, kteří ji vždy vnímali jako symbol moci, ale i svrchovaně reprezentativní budovu Liberce.

Zvolené téma zpracovávám prostřednictvím heuristické analýzy sebraných materiálů. Těm vévodí archivní materiály ze Státního okresního archivu v Liberci z fondu Archiv města Liberec. Cenným zdrojem informací byly i publikace Marka Řeháčka, Romana Karpaše, či Vladimíra Rudy. Velmi důležitou a nedílnou součástí práce jsou i dobové fotografie, které jsou shromážděny v příloze. Na nich oceňuji především autentičnost a schopnost často situaci zachytit lépe než několik slov. I ty se mi staly cenným zdrojem informací a poznatků.

1. HISTORIE RADNICE

1.1. Krátce z historie Liberce

Liberec vznikl jako osada na stezce do Žitavy a Horní Lužice. První písemná zmínka o Reychinberchu pochází z roku 1352 ze záznamu o placení papežského desátku. Po celý středověk byl Liberec zastiňován mnohem významnějšími sídly v jeho okolí, jako byl Český Dub, Frýdlant nebo Jablonné.

Na panství se vystřídalo hned několik vládnoucích rodů. Po Rohovcích a Biberštejnech vládli až do roku 1620 Redernové. Během jejich působení došlo ke značnému rozkvětu města (dláždění ulic, stavba kamenného kostela sv. Antonína), o čemž svědčí i udělení městského znaku roku 1577 císařem Rudolfem II.

Kateřina z Redernu dala podnět ke stavbě první liberecké radnice, která byla dokončena roku 1603 a stala se symbolem města, jež postupně nabývalo svého významu. Poslední z Redernů Kryštof se zúčastnil bitvy na Bílé hoře. Po prohře se spolu s Ondřejem Šlikem skrýval na frýdlantském zámku. Šlik byl v březnu 1621 zajat a nakonec popraven na Staroměstském náměstí v Praze spolu s dalšími českými pány. A právě do období vlády Redernů lze zasadit počátek tradice textilní výroby na Liberecku - plátenictví a soukenictví.

Redernům byl majetek po porážce stavovského povstání zabaven a v roce 1622 prodán Albrechtovi z Valdštejna, který v textilní výrobě pokračoval a dále ji rozvíjel. Za své vlády dal v Liberci vzniknout Novému Městu – dnešnímu Sokolovskému náměstí. Navíc jako „(...) vrchní velitel císařských vojsk dokázal uchránit své vévodství před drancováním“¹. Po jeho smrti panství připadlo jednomu z Valdštejnových vrahů – Janu Matyáši Gallasovi.²

---

¹ BÍLKOVÁ, Libuše a kol. *Liberecká radnice*. 1. vydání. Liberec: Dialog, 1993. ISBN 80-85194-77-5. s. 12.

² více viz BÍLKOVÁ, Libuše a kol. *Liberecká radnice*. 1. vydání. Liberec: Dialog, 1993. ISBN 80-85194-77-5. s. 9-10.

Od roku 1747 libereckému panství vládli Clam – Gallasové, a to až do roku 1945. Za jejich působení došlo k rozvoji manufaktur a textilního průmyslu a Liberec se stal pulzujícím průmyslovým centrem na severu Čech s významným německým osídlením. V 19. století město vzkvétalo, byla zavedena železnice, tramvajová trať, došlo k rozsáhlé výstavbě reprezentačních domů.

S narůstajícím významem a rozvojem města se rozšiřovala i městská agenda. Radní se již do staré radniční budovy z roku 1603 nevešli a především toužili po reprezentaci a demonstraci úspěchu a bohatství města. Proto se rozhodlo o stavbě radnice nové. Ta byla dokončena roku 1893 a bezprostředně po svém vzniku se stala neodmyslitelným symbolem města, který dodnes plní svoji správní a reprezentativní funkci. Navíc se za více než sto let své existence stala svědkem pestrých, často bouřlivých, dějin dvacátého století.³

Po první světové válce Liberec byl prakticky německým městem (Češi tvořili pouze 7% obyvatelstva) a Němci ve městě žijící se rádi přidali do nakrátko vzniklé provincie Deutschböhmen. Po nástupu Hitlera k moci zesílil vliv sudetských Němců, v jejichž čele stál představitel SdP Konrád Henlein – rodák z nedalekých Vratislavic nad Nisou. Liberec se po odtržení pohraničí stal hlavním městem župy Sudety a počáteční nadšení tamního obyvatelstva po pár letech války opadlo. Konec druhé světové války znamenal pro Liberec i pomyslný konec starých časů. Novodobá historie města je poznamenána z převážné části nedobrovolným vysídlením Liberečanů německého původu do Německa a naopak dosídlením českým obyvatelstvem z vnitrozemí.⁴

Poválečná léta se nejvíce ze všeho vyznačovala šedí, úpadkem a stagnací. Oprýskané domy, ulice. Tatam byla sláva předválečných časů. Dramatické události srpna 1968 předznamenaly dlouhé roky normalizace. Liberečané jakoby se ztratili ve vlastním městě, které najednou postrádalo svoji paměť.

---

³ RUDA, Vladimír. *Liberecká radnice*. Liberec 1977. s. 15.

⁴ KARPAS, Roman. *Kniha o Liberci*. 2. vydání. Liberec: Dialog, 2004. ISBN 80-86761-13-4. s. 272-282.

Situace se pomalu ale jistě začala měnit až v 90. letech. Nejen centrum města se podařilo poměrně rychle zrekonstruovat, nicméně částečně jeho rekonstrukce a ožívování pokračuje až do dnešních dnů. Opravena a očištěna od nánosů let byla i radnice, která se se vsí ctí a v plné síle znovu chopila role pojítka liberecké staré a nové historie.

1.2. První liberecká radnice

Město se na konci 16. století poměrně rychle rozrůstalo. Získalo mnohá městská privilegia, ať už právo várečné, právo konat trhy a od roku 1577 dokonce i právo používat městský znak a pečeť. S větším množstvím pravomocí ale narůstala i agenda městského rychtáře, později purkmistra, a konšelů. Z tohoto období se zachovala první liberecká městská kniha, panský urbář a knihy libereckých obecních počtů.

V druhé polovině 16. století významně zasáhl tehdejší hejtman Joachim Ullrich von Rosenfeld do vzhledu města. Byly zakládány nové ulice a tržiště, již v té době jednoznačně nejrušnější místo ve městě, bylo přetvořeno v téměř pravidelný čtvercový ústřední prostor – dnešní náměstí Dr. Edvarda Beneše. Prostor, který si zachoval svůj význam a ovládá město po celá staletí až dodnes. Ve městě vyrostlo několik prvních kamenných staveb – farní kostel sv. Antonína, první tzv. staré renesanční křídlo Libereckého zámku. Na přelomu století 16. a 17. byla ale postavena především první radnice. Měšťané po významné a reprezentativní stavbě velice toužili. Do zbudování radnice její funkci plnil dřevěný dům, rychta, který stál v horní části dnešní Pražské ulice.⁵

V roce 1599 přišlo od Kateřiny z Redernu rozhodnutí o postavení radnice. V pozdně renesančním slohu ji navrhl a postavil mistr Marcus Antonio de Lancio (Spatzio) ze Zhořelce, který v Liberci jen několik let předtím dokončil stavbu kostela sv. Antonína.

Po přípravných pracích, jako bylo odstranění studny, pranýře a dřevěné věžičky se zvonem, která sloužila například k ohlašování požárů, byl 2. října 1599 slavnostně položen základní kámen na východní straně budoucí radnice. Podle stavební smlouvy se Spazio zavázal postavit „*radnici 40 loktů dlouhou*

---

⁵ více viz RUDA, Vladimír. *Liberecká radnice*. 1977.

a 28 loktů širokou(tj. 23,70 na 16,60)“⁶. V roce 1602 byla dokončena hrubá stavba, o rok později na podzim byla radnice hotová. Třetí kamenná stavba ve městě měla vchody z jižní i severní strany. Nad východním průčelím byla umístěna osmiboká věž s ochozem a zvonící. V přízemí radnice vznikl prostor pro krámy kupců – masný krám, pekařský a nacházel se zde i výčep. V poschodí byla úřední místnost a jednací sál, tedy oficiální městské prostory, kde se konala zasedání městské rady, ale i veškeré společenské a kulturní události. Nesměla chybět ani obecní šatlava pro provinilce z řad měšťanů. Půda pak sloužila pro ukládání sena z obecních luk.

Největší budova ve městě přestála třicetiletou válku a na příští tři století se stala symbolem a chloubou Liberce. Byla nejen jeho správním, ale také kulturním a společenským střediskem.

Na přelomu 18. a 19. století zažilo město rozkvět. Rozrůstalo se a prostory renesanční radnice, na které se již objevovaly známky chátrání, nebyly dostačující.

Po delších úvahách se 26. června 1888 začaly hloubit základy pro novou, větší a hlavně také reprezentativnější budovu radnice. Kvůli nedostatku místa bylo nutné využívat prostory staré radnice do poslední chvíle, a tak se v roce 1893 naskytl v Liberci neobyčejný pohled na náměstí, na kterém vedle sebe stály obě budovy – stará i nová.

Mylná by ale byla domněnka, že Liberečané na starou radnici pro novou rychle zapomněli. Naopak. Se svědkyní proměny Liberce v prosperující a rychle se rozvíjející město se slavnostně rozloučili 18. dubna roku 1893⁷. Z věže byly nejprve sejmuty zvony, zazněly fanfáry a teprve poté za započalo s demolicí objektu. Bezprostředně po ní byl na náměstí černými čedičovými kostkami vydlážděn půdorys stavby a žulovou kostkou s bronzovým letopočtem 1603 označen rok její dostavby.

Liberečané se se starou radnicí loučili jen těžko. Jako vzpomínku na ni byl v roce 1897 položen jako základní kámen nově vznikajícího dnešního

---

⁶ ŘEHÁČEK, Marek. *Liberecká radnice a Liebigiova vila. Průvodce po budovách a jejich historii*. 1. vydání. Liberec: Kalendář Liberecka, 2005. s. 13.

⁷ více viz BÍLKOVÁ, Libuše a kol. *Liberecká radnice*. 1. vydání. Liberec: Dialog, 1993. ISBN 80-85194-77-5.

Severočeského muzea právě původní základní kámen renesanční radnice. Ba co víc, byl položen v místě, kde později vyrostla věž muzea, jež je přesnou replikou věže, která na město po staletí shlížela právě z první radnice.

Nejen model renesanční radnice, ale i dochované autentické předměty, pocházející z jejích interiérů, jsou uloženy právě v Severočeském muzeu v Liberci.

1.3. Liberec ve druhé polovině 19. století

Devatenácté století se do historie Liberce zapsalo jako století nejdynamičtějšího rozvoje města. Ten byl největší měrou zapříčiněn již od konce 18. století prudce se rozvíjející soukenickou výrobou. Původní manufaktury začaly měnit tvář do té doby poměrně nevýrazného města na významné textilní centrum Čech. S tím, jak se později začala manufakturní výroba přeměňovat na výrobu tovární, změnila se i tvář a celkové rozložení města. Přádělny i další textilní tovární provozy využívaly totiž především divokých horských toků.

S městem se proměnila i společnost. Doposud nejmajetnější soukeničtí mistři museli ustoupit dravým mladým podnikatelům a průmyslníkům. Zvyšoval se počet dělníků, kteří byli zaměstnáni v jednotlivých provozech a celkově tak narůstal počet obyvatelstva v Liberci, ale i jeho nejbližším okolí. V roce 1857 zde žilo téměř devatenáct tisíc obyvatel a město bylo druhým největším v Čechách.⁸ S obnovenou skladbou obyvatelstva a stále sílícím vlivem a vzrůstajícím sebevědomím měšťanů, docházelo v Liberci i k proměně celospolečenského ovzduší. Nové kulturní, ale i politické podněty se snáz ujímaly a nacházely pochopení a podporu u širšího spektra lidí.

Zásadní osobou, která se ve velké míře zasloužila o celkový rozkvět Liberce, byl Johann Liebig. Vybuřoval na severu Čech jeden z největších továrních provozů v tehdejším Rakousko-Uhersku a na dlouhou dobu tak určil nejen průmyslové směřování města.

Josefínské a tereziánské reformy předešlého století podporovaly rozvoj prakticky veškeré výroby, čímž nepřímou uvolňovaly poddanské vztahy

---

⁸ TECHNIK, S. a RUDA, V. *Liberec minulosti a budoucnosti*. 1. vydání. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1961. s. 71-79.

k vrchnosti. I liberecké obyvatelstvo si získávalo stále větší nezávislost na vládnoucím šlechtickém rodu Clam-Gallasů. V polovině 19. století byla vytvořena obecní samospráva, čímž rozhodování o městských záležitostech přešlo z rukou panských úředníků pod kontrolu volených městských zastupitelů, radních a starostů.⁹ V po Praze druhém statutárním městě Čech měly sídlo vyšší státní úřady a instituce, sídlil zde hejtman, okresní a později i krajský soud. Město se velmi rychle rozvíjelo, obyvatel přibývalo a konec 19. století byl časem, kdy se výrazně proměnila tvář Liberce. Poptávka po nových stavbách podpořila vznik kvalitních stavebních kanceláří, lákala schopné architekty z Vídně a jiných velkých měst.

V osmdesátých letech tak bylo postaveno divadlo a upraveno celé tehdejší Staroměstské náměstí. Brzy bylo jasně rozhodnuto, že město takového významu, kterým v té době Liberec byl, si zaslouží správnou budovu, která bude jeho důležitost jasně a zřetelně zrcadlit. Kromě toho, stará renesanční radnice z roku 1603 byla již značně ohlodána zubem času a především zcela nevyhovovala potřebám a požadavkům progresivního průmyslového města.

1.4. Nová radnice

Přestože se o nutnosti postavit novou, více vyhovující budovu, vzezřením odpovídající významu města, hovořilo již od poloviny devatenáctého století, s konstruktivními plány na změnu centra přišel až téměř o třicet let později městský stavební inženýr Adolf Kaulfers se svou pracovní skupinou odborníků. Právě on předložil návrh na nové pojetí středu města, kde již počítal s výstavbou divadla, zbořením domů na severní straně tehdy Staroměstského náměstí a mnoha dalšími úpravami. Kaulferstem navrhnutý půdorys radnice byl přímo na zvoleném místě vyznačen červenými praporky a celou plochu si přišla prohlédnout sama městská rada. Teprve poté byl prostor vyhrazený pro stavbu radnice schválen. Tehdy vyměřené míry se později až na jednu drobnou změnu přesně dodržely. Cesta k samotné realizaci byla ještě ale poněkud komplikovanější.

---

⁹ ŘEHÁČEK, Marek. *Liberecká radnice a Liebigova vila. Průvodce po budovách a jejich historii*. 1. vydání. Liberec: Kalendář Liberecka, 2005. s. 25.

Jako každý stavební projekt, i stavba radnice potřebovala především finanční záruky. Úplně první krok v tomto směru učinila Liberecká spořitelna v roce 1879, když u příležitosti 25. výročí svého založení zřídila účet pro stavbu radnice, na který vložila prvních třicet tisíc zlatých. Zásadní příspěvek sta tisíc zlatých pak na konto připutoval po smrti průmyslníka a velkého podporovatele ideje stavby nové radnice Franze von Liebiga, který tuto sumu konkrétně na její stavbu městu odkázal. Mezi dalšími dárci pak byly mnohé liberecké firmy, ale i občané. Jejich seznam je uložen do závěrečného kamene stavby.

Už v padesátých letech 19. století začalo město vykupovat domy na severní straně náměstí. Pak se přípravy zbrzdily až do roku 1886, kdy město zřídilo patnáctičlenný výbor pro stavbu radnice. Výbor se svého úkolu zhostil velice svědomitě a připravil mimo jiné „(...) *skicu s rozměry budoucí radnice, přehled a vysvětlení účelu jednotlivých prostorů a vyčíslil předpokládané stavební náklady. Zároveň doporučil, aby zastupitelstvo požádalo o vypracování projektu renomované architektky.*“¹⁰ Po schválení stavby a shromáždění alespoň části potřebných financí (původně se počítalo s náklady okolo 350 tisíc zlatých, ve skutečnosti byly nakonec přesně dvojnásobné), scházelo poslední, ale právě to nejzásadnější. Samotný architektonický návrh. Tehdy módní vlna novorenesance radním doslova učarovala. Mecenáš a podporovatel stavby radnice Franz Liebig ještě před svou smrtí s několika architektky již hypotetickou podobu budovy projednával.

Nicméně sami architekti okolo návrhu nové radnice rozpoutali téměř souboj. Ve snaze prosadit právě svůj návrh se každý snažil maximálně využít veškerých svých známostí ve městě. Přesto bylo nakonec výborem k účasti vyzváno pouze sedm architektů a projekčních kanceláří. O návrhy byli požádáni Georg Hauberisser z Mnichova, Ende a Beckmann z Berlína, z Vídně to pak byli Alexander Wielemanns, Franz Neumann, Streit, Ludwig Tischler a Hans Miksch¹¹. Již z výběru bylo patrné, že každá strana měla své

---

¹⁰ KARPAŠ, Roman. *Knihy o Liberci*. 2. vydání. Liberec: Dialog, 2004. ISBN 80-86761-13-4. s. 195.

¹¹ BÍLKOVÁ, Libuše. *Liberecká radnice*. 1. vydání. Liberec: Dialog, 1993. ISBN 80-85194-77-5. s. 30.

podporovatele. Němce podporoval radní Wolf, Vídeňští architekti zas měli na své straně městského inženýra Kaulferse.¹²

První návrhy se k posouzení v Liberci objevily poměrně rychle. Touha uspět byla zjevná u všech zúčastněných. Do posledního výběru bylo nakonec doručeno celkem devět projektů, které posuzovala čtyřčlenná komise, do jejíhož čela zasedl Friedrich von Schmidt – autor známé a uznávané vídeňské radnice. Z klání architektů nakonec vítězně odešel Franz von Neumann z Vídně. Do jaké míry měl na jeho vítězství vliv fakt, že nová liberecká radnice se nápadně podobala té vídeňské, můžeme spekulovat.

Odkoupené domy v severní části náměstí byly v letech 1861 – 1873 strženy, 26. června 1888 se začalo s hloubením základů a 30. září 1888 byl slavnostně položen základní kámen. Tento akt proběhl v souladu s dobovými zvyklostmi skutečně slavnostně. Byly pronášeny proslovy, kromě politiků se účastnili i zástupci nejrůznějších spolků, sbory. Město mimo jiné obdarovávalo chudé, městem procházel velký průvod s hudbou. Do základního kamene, který symbolicky poklepaly mnohé osobnosti Liberce, byla uložena pamětní listina a dobové dokumenty. Koneckonců již ze samotné pozvánky, kterou pro tuto významnou událost přichystal sám starosta města, je zjevné, jaký význam byl celému ceremonálu přikládán – „*A tak bude nová radnice vztyčena na nejkrásnějším místě našeho města, ve středobodu dopravního života, jako unikátní stavební dílo a důstojný pomník svorné součinnosti k pýše a radosti všech.*“¹³

Stavba zpočátku pokračovala rychle a podle plánu, který počítal s dokončením stavby k prvnímu listopadu roku 1892. Zajímavostí zcela určitě je i fakt, že ve všeobecných podmínkách, které byly pro stavbu nové radnice sepsány, stálo kromě rozhodnutí o termínech, financování a platbách také rozhodnutí, že k provedení prací na stavbě budou najímání pouze němečtí podnikatelé, políři a dozorcí. Tento fakt lze vnímat jako jasný důkaz toho, jak od samého začátku magistrát ke stavbě nové reprezentativní budovy

---

¹² ŘEHÁČEK, Marek. *Liberecká radnice a Liebigiova vila. Průvodce po budovách a jejich historii*. 1. vydání. Liberec: Kalendář Liberecka, 2005. s. 28-29.

¹³ JUDr. Carl Schücker, starosta. Pozvánka na slavnostní položení základního kamene 15. září 1888 in. ŘEHÁČEK, Marek. *Liberecká radnice a Liebigiova vila. Průvodce po budovách a jejich historii*. 1. vydání. Liberec: Kalendář Liberecka, 2005. s. 32.

přístupoval a jaký kladl důraz na silné nacionalistické nálady ve městě, které novou radnici jednoznačně vnímaly jako symbol německé hrdosti a schopností. Skutečností je, že tato podmínka byla, až na několik výjimek u nižších pracovních postů, dodržena.

V listopadu 1890 byla budova zastřešena a o rok později dokončena i její hlavní věž, měřící 65 metrů. V září roku 1891 byla na vrchol věže umístěna 220 centimetrů vysoká postava rytíře z mědi – strážce a ochránce města. Tomu se již od počátku lidově přezdívalo také Roland¹⁴. Rytíř je v plné zbroji a nese korouhev, na níž je vyražen letopočet 1892, tedy předpokládaný letopočet dokončení radnice. Plastika rytíře, který symbolizuje ochránce a strážce radnice, celého města a především jeho práv, byla navržena samotným architektem radnice Franzem von Neumannem. Ten se ale ani tentokrát nevyhnul inspirování se u radnice vídeňské, která podobného patrona taktéž vlastní. Oproti svému vídeňskému protějšku je ale liberecký rytíř menší.

Kromě dílčích dodávek materiálu, které se zdržovaly zdlouhavými výběrovými řízeními, tempo stavby významně zpomalovalo i liberecké počasí. Brzy bylo zřejmé, že odvážné odhady na dokončení budovy v roce 1892 byly mylné. Do průběhu stavby neblaze zasáhla i politika, když bylo liberecké zastupitelstvo odvoláno spolu se starostou Carlem Schückerem – jedním z těch, kteří se nejvíce zasadili o stavbu radnice.

Počátkem roku 1893 se chýlily závěrečné práce ke konci. Konečné úpravy interiérů, jako malování a natírání, vrcholily, stěhoval se nábytek a v únoru byl dokončen Radniční sklep spolu s jeho elektrickým osvětlením, které si vysloužilo všeobecný obdiv. Dne 23. března skládal nově zvolený starosta Franz Bayer v čerstvě vybaveném sále městského zastupitelstva (dnes obřadní síň) slavnostní přísahu. O Velikonocích 2. a 3. dubna byla radnice otevřena k veřejné prohlídce a hned potom začalo stěhování úředníků do nových prostor. A tak pět let od položení základního kamene, přesně 30. září 1893, proběhla další oslava – symbolické položení kamene závěrečného. Závěrečný

---

¹⁴ Není náhodou, že Roland je původně jméno epického francouzského rytíře. Píseň o Rolandovi je jednou z nejstarších literárních památek, které se dochovaly z území Francie. Analogie rytíře hrdiny a ochránce se nabízí. *pozn. autorky*

kámen z růžového mramoru, který nese letopočet 1893 ukrývá listiny se zprávami o tehdejšímu stavu města a seznamem mecenášů.

Nová radnice byla postavena v novorenesančním slohu. „*Radnice nebyla pouze správní budovou města, ale měla se stát také architektonickým a uměleckým dokladem doby, která byla pyšná na svůj hospodářský a společenský rozkvět.*“¹⁵ O tom svědčí nejen vnější, ale zejména vnitřní výzdoba od figurální, která zobrazuje významné osobnosti z dějin města, přes vitráže a ozdobné štuky, po zdobně vyřezávané stropy. Budova má dvě podlaží pod úrovní ulice, přízemí a tři patra. Kromě suterénní restaurace Radniční sklípek zde najdeme na 80 kancelářských místností, veliký sál městského zastupitelstva (dnes obřadní síň), ale také rozsáhlé sklepní a půdní prostory.

---

¹⁵ ŘEHÁČEK, Marek. *Liberecká radnice a Liebigova vila. Průvodce po budovách a jejich historii*. 1. vydání. Liberec: Kalendář Liberecka, 2005. s. 53.

2. VYBRANÉ DĚJINNÉ OKAMŽIKY

2.1. Císařská návštěva 1891

Císař František Josef I. navštívil Liberec během svého panování hned dvakrát. Poprvé tomu bylo na podzim roku 1891. Tehdy se v Liberci zastavil na pouhý jeden den v rámci své cesty po Čechách. Ta byla zorganizována především kvůli císařově příslibu účasti na pražské jubilejní výstavě, tedy prakticky na přehlídce úspěchů Čechů a Němců v rámci monarchie. Vzhledem ke značnému napětí, které v monarchii okolo otázky národnostních menšin vládlo, se císař rozhodl po Praze navštívit i právě Liberec. Město, které bylo prakticky neoficiálním hlavním městem českých Němců a vyjádřit tak svůj spravedlivý přístup k oběma národnostem v Čechách žijícím.¹⁶

Pro obyvatele Liberce se jednalo o velkou událost a především příležitost ukázat, jak česko-německé město stavebně a průmyslově vzkvétá. Vedení města se snažilo během jediného vyhrazeného dne návštěvy císaři nabídnout to nejlepší. Z dochovaných materiálů víme, že císař do Liberce dorazil vlakem 1. listopadu 1891 v devět hodin a šest minut ráno. Cestou z Prahy se vlak zastavoval ještě v Mladé Boleslavi, Mnichově Hradišti, Turnově a Rychnově, kde byly nachystány pro váženou výpravu zdravotní.

Na libereckém vlakovém nádraží císaře vítala početná delegace v čele se starostou, zástupci obchodní komory, vojáky a mnoha dalšími. Z nádraží se celá delegace přesunula na Staroměstské náměstí, kde si císař osobně prohlédl rozestavěnou budovu nové radnice a naskytl se mu tak i onen jedinečný pohled na obě současně stojící radniční budovy. Dle archivních zápisů se panovník v hlavním portálu a vstupu do vestibulu nové nedokončené radnice setkal a pozdravil se samotným architektem budovy Franzem von

---

¹⁶ Národnostní napětí bylo v Rakousko-Uherské monarchii odjakživa. Požadavky autonomie jednotlivých v monarchii žijících národů nikdy neustaly, pouze postupně kulminovaly a znovu utichaly. Císař František Josef I. neměl k Čechům nikdy zvláště vřelý vztah a Češi mu naopak nemohli zapomenout, že se ani přes svůj slib nikdy nenechal v Praze korunovat českým králem.

V císařově zájmu ale rozhodně nebylo rozdmýčovat spory, a tak po příslibu účasti na výstavě v Praze, nad kterou dokonce převzal záštitu, navštívil i Liberec. *pozn. autorky*

Neumannem, se stavbyvedoucím a mistrem stavby. Společně pak po schodech vystoupali do 1. patra, kde si císař prohlédl radniční balkon.¹⁷

Během své zastávky v Liberci František Josef I. posnídal v zámečku s hrabětem Clam-Gallasem, navštívil několik libereckých továren, především pak ty Liebigovy.

Stín na celou císařovu návštěvu vrhl nezdařený pokus o atentát. Den před příjezdem císařského vlaku do Liberce vybuchla u mostu v Růžodole připravená bomba. Samotnou návštěvu pak navíc provázely drobné šarvátky a střety mezi turnery a českou menšinou.¹⁸

2.2. Císařská návštěva 1906

Podruhé do Liberce panovník zavítal v roce 1906. Tentokrát ale při příležitosti mnohem většího významu než před patnácti lety. Císař přijel navštívit Libereckou výstavu, která měla být prakticky odpovědí na Všeobecnou zemskou výstavu v Praze, jež se konala právě v roce 1891 a na níž čeští Němci na poslední chvíli účast odmítli. Veškeré přípravy na mocnářovu návštěvu i její samotný průběh jasně dokladují, jak velký a v první řadě politický význam vedení města této události přikládalo.

Výstava českých Němců v Liberci byla akce nebývalých rozměrů, na svou dobu by se dalo říci i megalomanská. Trvala celého půl roku – od jara do podzimu a byla ukázkou toho nejlepšího a nejdokonalejšího, co se podařilo v oblasti Deutschböhmen¹⁹ vytvořit a vyrobit. Pro účely na svou dobu

---

¹⁷ Státní okresní archiv Liberec. Fond Archiv města Liberce. Gd VI. díl. Inv. 376. Karton 282-283. Materiály k návštěvám Františka Josefa I. v Liberci v letech 1891 a 1906.

¹⁸ více viz MELANOVÁ, Miloslava. *Liberecká výstava 1906*. Liberec: Kalendář Liberecka, 1996. s. 40.

¹⁹ Pod názvem Deutchböhmen, který použili sami organizátoři výstavy, se v roce 1906 neskrývalo oficiální pojmenování konkrétní části země, přestože již v roce 1897 po Badeniho jazykových nařízeních navrhovalo liberecké zastupitelstvo rozdělení Čech a vytvoření samostatné provincie Deutschböhmen. K tomu skutečně došlo, ale až po první světové válce. Označení Deutschböhmen ve spojitosti s Výstavou českých Němců v Liberci zahrnovalo všechny české Němce nejen z českého pohraničí, ale například i z Českých Budějovic, Plzně nebo Prahy. Tato skutečnost však nic neměnila na tom, že Liberec byl v této době centrem německého nacionalismu v Čechách. *pozn. autorky*

monstrózní události byla v Liberci vybudována nová přehrada a na jednom z jejích břehů rozsáhlý výstavní komplex. V okolí přehrady pak byla nachystána celá řada zábavních atrakcí pro návštěvníky, včetně zubačky, skluzavky pro čluny ze stráně přímo do vody a mnohé další. Velký dojem vzbudila také napodobenina Alpského panoramatu s využitím reálných vrcholků Jizerských hor. Na samotné výstavě pak byly v pětadvaceti oddílech prezentovány výrobky všech průmyslových odvětví, která byla v Deutschböhmen zastoupena, tj. strojírenského, textilního, bižuterního, potravinářského a mnohých dalších. Další část výstavy se pak zvlášť zaměřovala na řemesla, umění a školství.²⁰

Krom výše zmíněného ale měla výstava i jiný rozměr, a to politický, který do určité míry ve filozofii celého podniku převážil, především v oblasti plánování. O tom svědčí i fakt, že drtivá většina investic, včetně těch, vložených do výstavby nových budov, nebyla nikdy dále využita. Z dob výstavy se ve městě zachovaly pouze tři domy. Podobná, byť menší výstavní akce, se v Liberci neopakovala až do roku 1920.²¹

Když starosta města Bayer na dubnové schůzi zastupitelstva oznámil, že v červnu na několikadenní návštěvu přijede do Liberce po dlouhých patnácti letech i sám císař František Josef I., kredit výstavy byl rázem ještě o něco vyšší. Císařovou návštěvou se městu a především výstavě samotné dostávalo veliké pocty a vyjádření ocenění a podpory úsilí a podnikání českých Němců. Císařská návštěva se pro Liberec stala zlatým hřebem výstavy a potažmo celého roku 1906. Příjezd nejvyššího představitele monarchie samozřejmě vyvolal vzrušení i u nejširší veřejnosti, která jevila značný zájem o možnost císaře během jeho pobytu ve městě alespoň zahlédnout.

Zástupci města nechtěli při přípravách pro přijetí delegace nic ponechat náhodě. V archivech existuje poměrně velké množství záznamů z jednání městské rady o otázkách bezpečnosti po dobu návštěvy – za žádnou cenu se nesměl ani v nejmenším opakovat scénář s atentátem z roku 1891.

---

²⁰ více viz MELANOVÁ, Miloslava. *Liberecká výstava 1906*. Liberec: Kalendář Liberecka, 1996.

²¹ více viz KARPAŠ, Roman a kol. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*. 1. vydání. Liberec: Knihy 555, 2001. ISBN 80-86424-17-0. s. 10-11.

Vedení města se zabývalo mimo jiné výzdobou ulic, budovy radnice a v neposlední řadě i množstvím slavnostních prohlášení s žádostí o účast v uvítacím špalíru. Ta přicházela od vedoucích osob městských institucí spořitelnou počínaje a libereckými školami konče.

Císař s četným doprovodem do Liberce přijel zvláštním vlakem z Vídně 21. června. Na slavnostně vyzdobeném nádraží jej očekával starosta města Bayer, mladá dívka císaři předala květiny. Po uvítacích formalitách nasedla celá delegace do kočárů a z nádraží se přesunula na Staroměstské náměstí před nyní již samostatně stojící libereckou radnicí. Celá cesta z nádraží k náměstí byla lemována organizovaným špalírem, kterého se účastnili vojenští veteráni, hasiči a mnozí další. Přímo před radnicí se shromáždili studenti, jakožto zástupci jednotlivých libereckých škol a císaři zarecitovali báseň. Poté se panovník přesunul do Clam-Gallasova zámku²², kde po celou dobu svého pobytu v Liberci přebýval.

Následujícího dne, tedy 22. června, započal František Josef I. svůj nabitý program návštěvou slavnostně vyzdobené radnice. V devět hodin ráno bylo náměstí před radnicí zaplněno. Ne každý měl ale možnost se do bezprostřední blízkosti císaře dostat. Pro vstup na prostranství náměstí se vydávala speciální povolení přímo na konkrétní jména. I tak se ale celé Staroměstské náměstí hustě zaplnilo. Volné místo nebylo ani na balkonech a v oknech domů na náměstí. Před radnicí císaře přivítal starosta Bayer, který panovníka pozval do svých hlavních přijímacích místností. Tam císař laskavě zapsal do městské pamětní knihy své jméno a datum návštěvy. Podle dochovaného zápisu programu návštěvy²³ pak vystoupil na radniční balkon, který si o patnáct let dříve prohlížel v ještě nedokončené budově. Ve chvíli, kdy se objevil, všichni na náměstí shromáždění, zazpívali k uctění vzácné návštěvy státní hymnu. Po tomto, ze strany Liberečanů, velice srdečném uvítání, se císař odebral do zasedacího sálu radnice, kde jej již očekávali další představitelé města. Po představení městských zastupitelů císař opět vyšel před radnicí, kde veřejně přijal hold starostů a zástupců německých měst a

---

²² Liberecký zámeček, *pozn. autorky*

²³ Státní okresní archiv Liberec. Fond Archiv města Liberce. Gd VI. díl. Inv. 376. Karton 282-283. Materiály k návštěvám Františka Josefa I. v Liberci v letech 1891 a 1906.

okresů v Čechách.²⁴ Neoficiálnější a nejslavnostnější přivítání císaře tak proběhlo právě v budově radnice. Staroměstské náměstí bylo zaplněné lidmi, kteří se těšili alespoň na zhlédnutí panovníka monarchie. Celé náměstí v čele s radnicí bylo slavnostně vyzdobeno, nad balkonem se vznášel baldachýn, pod kterým císař obyvatele města pozdravil a vyslechl odtud státní hymnu. Nebylo náhodou, že každý den programu císařská delegace přes Staroměstské náměstí a okolo radnice přinejmenším projela. Impozantní budova představovala další z důkazů úspěchů českých Němců na severu Čech.

Císařův program v Liberci dále pokračoval prohlídkou nově vybudovaných městských lázní, které nesly jeho jméno, továrních provozů a v neposlední řadě samozřejmě i právě Liberecké výstavy. V dalších dnech navštívil i sousední město Jablonec, jemuž při této příležitosti předal dekret o povýšení na město, právu používat městský znak a o novém názvu Jablonec nad Nisou.

Obě císařské návštěvy, především pak ale ta druhá, potvrdily přední postavení Liberce jakožto centra Němců a jejich významného vlivu v Čechách. Ten se navíc ještě dále upevňoval a sílil.

2.3. První světová válka a nově vzniklé Československo

Válečný konflikt do té doby nevídaných rozměrů měl zcela zásadní dopad na novou tvář Evropy. Na počátku války by jen málokdo očekával, jak moc se svět za pouhé 4 roky změní. To bez výjimky platilo i pro Rakousko-Uhersko. Zatímco Češi válku nepřijímali s žádným nadšením a ambicemi, to samé se rozhodně nedalo říci o Němcích žijících v Čechách.²⁵

Městu Liberec se podařilo ještě před válkou, ale i během ní, upevnit výsadní postavení mezi českými německými městy v pohraničí. Napětí mezi dvěma společně žijícími národnostmi v rámci jedné monarchie, tím spíše jednoho města, pomalu narůstalo již od poloviny 19. století. Vypuknutí války,

---

²⁴ více viz KARPAŠ, Roman. *Knih o Liberci*. 2. vydání. Liberec: Dialog, 2004. ISBN 80-86761-13-4.

²⁵ Čeští Němci od začátku války i v jejím průběhu předpokládali vítězství Rakousko-Uherska a Německa, tím pádem získání absolutní převahy v Evropě a naplnění myšlenky velkoněmectví. *pozn. autorky*

kteřá se mimo jiné stala hybatelem zásadních politických a geografických změn, bylo v tomto ohledu záminkou pro jeho úplné vyostření, které vedlo až k oživení myšlenky na vytvoření samostatných německých pohraničních provincií správně nezávislých na jiné vládě než na vládě německého Rakouska.

Liberecké zastupitelstvo se již 25. října roku 1917, celý rok před koncem války, usneslo na ustanovení samostatného a na Čechách nezávislého území Deutschböhmen. Ve faktickou platnost pak toto ustanovení vešlo den po vyhlášení samostatného Československa, tedy 29. října 1918. Prohlášením z Vídně se Deutschböhmen staly jednou ze čtyř²⁶ provincií, které vznikly v pohraničí Čech, Moravy a Slezska a vyhlásily svoji nezávislost na ČSR. Liberec se rázem stal hlavním městem provincie Deutschböhmen a liberecká radnice sídlem zemské vlády, do jejíhož čela se postavil Rudolf Lodgman von Auen.

Tento stav ovšem netrval dlouho. Pro představitele nově vzniklého státu, který navíc v poválečných jednáních vystupoval na straně vítězných mocností a měl své nově vzniklé hranice přislíbeny v hranicích historických, bylo nepředstavitelné a nepřípustné své území postoupit. Tím spíše, když pohraniční území tvořila po staletí budované spojnice s vnitrozemím v oblastech obchodních, kulturních, ale i hospodářských.

Československá vláda se nejprve snažila s vedením oddělených provincií vyjednávat, to ale nepřineslo řešení. Hejtman Lodgman se starostou Bayerem vyhrožovali, že pokud do Liberce vstoupí Československá armáda, bude zbytečně prolita krev a spolupráci s československými politiky a představiteli odmítali. Tento negativní přístup k věci logicky vedl k razantnímu rozhodnutí ze strany ČSR, a to k vojenskému obsazení území. Československé vojsko se od listopadu pomalu přibližovalo k Liberci. K obsazení města mělo dojít již v listopadu, nicméně hrozící krvavý konflikt a Lodgmanův možný vojenský odpor plán ještě odložily. Jakmile se ale německé vedení města dozvědělo o plánovaném obsazení centra provincie v průběhu prosince, na 5. den téhož měsíce byla svolána generální stávka, jejíž hlavní část se uskutečnila na Staroměstském náměstí před radnicí.

---

²⁶ Další tři provincie byly Sudetenland, Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren. *pozn. autorky*

Shromáždilo se několik tisíc německy mluvících demonstrantů, kteří provolávali ochotu pro svou novou vlast Deutschböhmen prolít krev.

I přes hojnou účast na stávce a demonstraci se ale vedení města o pár dní později raději přesunulo do Žitavy. Do Liberce již o několik málo dní později totiž armáda dorazila. Město bylo obsazováno ze čtyř stran. Bez větších obtíží se vojáci zmocnili všech významných správních budov včetně nádraží, hlavní pošty nebo kasáren. Komplikovanější bylo převzetí samotné radnice, jemuž bránil osobně starosta Franz Bayer. Dle dochovaných materiálů byl arogantní a nechtěl se podříditi rozhodnutí československé vlády, stejně tak odmítal vyjednávat. Přepis jeho rozhovoru s velitelem vojenské akce, kapitánem Maškem, otiskl Reichenberger Zeitung.

Mašek: *Jménem Československého státu Vás vyzývám k odevzdání města.*

Bayer: *Ohrazuji se proti takovému jednání. Zde nejste v nepřátelské zemi, zde jste v Rakousku, jehož součástí jste byli.*

Mašek: *Vy jste ale proklamovali Deutschböhmen!*

Bayer: *Stejně jako vy jste se zorganizovali jako národ, zorganizovali jsme se i my. Vy nemáte žádné právo požadovat odevzdání města. Koneckonců vás musím požádat o předložení vaší legitimace.*

Mašek: *Nepotřebuji žádnou legitimaci. Jsme vítězové a Československo mě pověřilo vyřízením této záležitosti. Opravňuje nás k tomu Dohoda.*

Bayer: *Nemáte právo zde hovořit jako zástupce Dohody. Tady nejste žádní vítězové!*

Mašek: *Jsme spojenci Dohody. Nebudeme to prodlužovat. Bud', a nebo!*

Bayer: *Co to má znamenat?*

Mašek: *Pokud město nepředáte, budu muset dát rozkaz k zásahu.*

Bayer: *Nejsme žádná pevnost, nemám co předávat.²⁷*

Starosta Bayer radnici a s ní symbolicky i město předal až v odpoledních hodinách po druhém jednání a především pod pohrůžkou vzetí rukojmí a vojenského útoku.²⁸ Titulní strana večerního vydání Reichenberger

---

²⁷ volný překlad autorky dle německého originálu otištěného in: Reichenberger Zeitung. *Die Tschecho-Slowaken in Reichenberg*. 16.prosinec 1918. ročník 59. s. 1.

²⁸ více viz KARPAS, Roman a kol. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*. 1. vydání. Liberec: Knihy 555, 2001. ISBN 80-86424-17-0. s. 28-30.

Zeitung ze 16. prosince 1918 pak oznamovala, že na radniční věži od toho dne vlaje červenobílý prapor na znamení toho, že Liberec je od nynějška pod vládou Československa.²⁹ Převzetí vlády nad Libercem tak nakonec proběhlo v poklidu, nebyla prolita krev a vojáci si v chování vůči civilistům zachovali dekorum, na které byl kladen důraz. Jen oslavy nebyly nijak velkolepé. Tentokrát bylo náměstí před radnicí prakticky prázdné. Češi bydleli v okrajových částech města a pro Němce se jednalo o černý den, den prohry a ztráty nadějí na fungování odloučené provincie Deutschböhmen. Budova radnice se ale stala symbolicky posledním místem, o které starosta, jakožto představitel českých Němců, bojoval. Vyvěšení červenobílého praporu na znamení toho, komu město náleží, se stalo jasným vzkazem obyvatelům z nejvýznamnější budovy v Liberci. Z budovy, která byla postavena jako symbol němectví.

Ostatně radnice hrála opět svoji významnou roli i v průběhu války samotné. Vzhledem k dlouhému trvání bojů na jednotlivých frontách a obecně známým objektivním příčinám se musela spousta rodin potýkat s existenčními potížemi. Společenskou skupinou, která patřila mezi nejvíce postižené byly matky, často již vdovy a děti, sirotci. Město v jejich prospěch na radnici uspořádalo sbírku. Nechalo zhotovit dřevěnou repliku rytíře z radniční věže, která byla umístěna do vstupních prostor radnice. Občané pak přispívali koupí a zatlučením hřebíku předem dané hodnoty – „*železný stál 50 haléřů, mosazný byl dražší. Do konce roku 1916 se tak vybralo 17 639 korun*“³⁰.

Jakmile bylo město Liberec předáno pod správu ČSR, bylo jisté, že je potřeba co nejrychleji přichystat nové obecní volby a pokusit se co nejdříve urovnat napjatou situaci. Stále se totiž konaly větší či menší protesty a demonstrace a Němci se dlouho nevzdávali své vidiny samostatnosti. Již tak dost napjaté česko-německé vztahy procházely dalšími a dalšími zátěžovými zkouškami. Jednou z nich byla například i generální stávka německého dělnictva v ČSR, která se kromě Liberce uskutečnila v dalších čtyřiceti městech republiky. V Liberci se na Staroměstském náměstí před radnicí sešlo

---

²⁹ Reichenberger Zeitung. *Die Tschecho-Slowaken in Reichenberg*. 16. prosinec 1918. ročník 59. s. 1.

³⁰ KARPAŠ, Roman a kol. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*. 1. vydání. Liberec: Knihy 555, 2001. ISBN 80-86424-17-0. s. 26.

4. března 1919 na deset tisíc demonstrujících, přičemž je téměř neuvěřitelné, že akce takových rozměrů se obešla bez větších konfliktů. Jediným incidentem celé demonstrace, při kterém vojáci výstražně vystřelili do vzduchu, bylo, když se skupinka několika mladých demonstrantů pokusila z radnice strhnout státní znak.

Obecní volby byly nakonec naplánovány na polovinu června 1919. Zvítězila v nich spojená kandidátka německých stran a staronovým starostou města se stal Franz Bayer. Na tomto postu setrval nakonec až do roku 1929. Výsledek voleb, ve kterých německá koalice získala 22 míst, byly v Reichenberger Zeitung popisovány jako projev národního sebeurčení a obnovené potvrzení skutečnosti, že Liberec je sídelním městem Deutschböhmen. Volbami se ve městě skončil mimořádný stav, který byl symbolicky ukončen sejmutím státního znaku z budovy radnice za zvuku státní hymny. Radnice v tomto období velkých politických změn zažila celkově první velké odstraňování a přemísťování vnitřní výzdoby, jako byly pamětní tabule nebo německé nápisy. V roce 1923 bylo dokonce vydáno policejní nařízení, dle kterého měly být ze všech vnějších prostor a oken odstraněny odkazy na Habsburskou monarchii.

Když pak byla v září 1919 podepsána Saint-Germainská mírová smlouva, ve které Rakousko uznalo Československou republiku a definitivně se vzdalo veškerých územních nároků na jeho pohraniční oblasti, mnoho let vypjaté vztahy mezi Čechy a českými Němci se začaly zdát být na dobré cestě. Vztahy mezi jednotlivými menšinami a národy uvnitř jednoho státu totiž mimo jiné upravovala tak zvaná Malá Saint-Germainská smlouva.

Němečtí průmyslníci a obchodníci brzy pochopili, že novou republiku je potřeba brát vážně a spíše se snažit s ní spolupracovat, než se vůči jejímu vedení vyhraňovat. Na rozdíl od poražených států Německa a Rakouska mělo Československo velice výhodnou startovací pozici nezatíženou válečnými reparacemi.

Franz Bayer, který v čele města zůstal až do roku 1929, je dnes symbolem odporu proti vládě ČSR a neustálého boje za české Němce. Liberecká radnice se v tomto období stala doslova baštou protičeských nálad a napětí mezi městskou samosprávou a Československem bylo téměř hmatatelné. Velkým kontrastem k této pak byla éra starosty Carla Kostky,

který byl demokratem s velmi kladným vztahem k československému státu. Teprve za jeho vedení se konečně fakticky podařilo prosadit pojmenování ulic a úředních budov v češtině, stejně tak povinnost úřadů komunikovat s Čechy česky.

Období první republiky bylo ale tak či tak pro Liberec časem, kdy se jeho představitelé stále více orientovali na vliv a sílu Sudetoněmecké strany. Ta byla přímo ovlivňována a řízena z Německa. Politická situace se znovu začala vyostřovat v celé Evropě. V sousedním Německu proběhl potlačený Hitlerův Mnichovský puč, na který analogicky reagovali právě i liberečtí nacionální socialisté³¹. Dočasné uvolnění od tlaku nově vznikajících nacionalistických stran přineslo ve třicátých letech nové vedení města. Vstřícnost a snaha o spolupráci s ČSR v celonárodním měřítku se v polovině třicátých let stala trnem v oku henleinovců a starosta se svým týmem se stal vděčným terčem ostré kritiky. I přesto ale dokázal zorganizovat takovou událost, jakou byla v roce 1936 návštěva prezidenta Edvarda Beneše v Liberci. Celkové vypjaté situaci ale nepomáhala ani nastupující hospodářská krize a celková změna v rozložení evropských sil a radikální náladě, která se Evropou šířila především ze strany Německa.

Nacistické politické strany, které se v uplynulých letech zformovaly, začaly ve velké míře vykonávat nedemokratickou a často i protistátní činnost. Z Československé strany byly postupně zakazovány různé organizace, v roce 1932 „*liberecké policejní ředitelství zakázalo veřejné vyvěšování a nošení hákového kříže v jakékoliv podobě*“³².

---

³¹ V listopadu roku 1923 se i přes zákaz policie v Radničním sklípku sešli představitelé DNSAP (Deutsche nazionalsocialistische Arbeiterpartei, sesterská organizace Hitlerovy NSDAP), kde plamenně hovořili o neudržitelnosti hrozného života českých Němců v rámci Československa, což v rámci prostředí a náplně setkání silně evokovalo právě Hitlerův Mnichovský pivní puč. Nálada ve společnosti byla zřejmá. *pozn. autorky*

³² KARPAŠ, Roman. *Knihy o Liberci*. 2. vydání. Liberec: Dialog, 2004. ISBN 80-86761-13-4. s. 344.

2.4. Návštěva prezidenta Edvarda Beneše 1936

V poslední době znepokojivá evropská politická situace se stala pravděpodobně důvodem navíc k návštěvě národnostně a politicky velmi vyhoceného Liberce. V něm už totiž byly na denním pořádku střety s představiteli SdP, konflikty, které, jak dnes již víme, měly vést především k rozeštávání Čechů a Němců a být pak živnou půdou a argumentem v dalších politických rošádách. Návštěva prezidenta Beneše byla pro Liberec a jeho vstřícného a demokraticky smýšlejícího starostu Carla Kostku jistě velmi osvěžující. Navíc s příslibem lepších časů.

Prezident i s manželkou přijali pozvání do Liberce, Jablonce nad Nisou a Železného Brodu na 19. srpna 1936. Předem pečlivě připravený program začínal v 7.45 výjezdem prezidentské kolony z Prahy. První zastávka a uvítání proběhly hned na hranicích okresu v Hodkovicích. Do Liberce kolona dorazila v 10.30, a to přímo na Staroměstské náměstí, před radnici. Tam již byli shromážděni všichni, kteří získali na ten den propustku na náměstí. Kapela při prezidentově příjezdu hrála fanfáry z opery Libuše, po nichž následovala státní hymna. Tu již pan prezident vyslechl ze schodů před radnicí ve společnosti starosty Kostky a městského radního Jana Köglera. Dvě české a dvě německé děti vzácné návštěvě přednesly zdravici a pak již přišel čas na proslovy.

První se slova ujal starosta Kostka, který vyjádřil svou radost nad osobní prezidentovou návštěvou Liberce. Zmínil se o starostech, které městu a jeho obyvatelům přinesla stále doznívající hospodářská krize a zdůraznil i fakt, že Liberec je město na hranicích, kde vždy společně žili Češi a Němci. V závěru svého projevu pak vyjádřil svoji naději, že obě národnosti budou zase v blízké budoucnosti schopny spolu koexistovat a spolupracovat, jako tomu bývalo dříve. V podobném duchu se pak vyjádřil i městský rada Kögler. Z obou promluv je tedy zřejmé, jaký problém nejvyšší představitele města v těchto letech sužoval nejvíce.

Benešův projev na vyzdobených schodech před radnicí byl podle archivních záznamů dlouhý a politicky významný. Prezident v něm projevil touhu a požádal o dostatek dobré vůle a velkorysosti na obou stranách při řešení politických, národnostních i hospodářských potíží. Mimo jiné řekl:

„Nepřijímám tudíž ani hesla autonomie, ani nějakých federativních tendencí, ani tendence, jež by vycházely z uplatnění zásad fašistických nebo komunistických.(...) Naší politickou filozofií a morálkou je demokracie, která nám dává klíč k řešení všech našich problémů, poněvadž klade za základ všech politických jednání respekt třídě, národnosti nebo náboženství.“³³

Naslouchalo mu zcela zaplněné náměstí. Prezident hovořil německy a většina německého i českého obyvatelstva na projev reagovala velmi příznivě, což se ale nedalo říci o představitelích a příznivcích Henleinovy SdP.

Program návštěvy pak pokračoval přijetím představitelů městských i státních institucí, škol, výrobních komor, deputací českého i německého obyvatelstva. Poté se celá delegace přesunula na výstaviště k návštěvě Libereckého veletrhu. Následoval odpočinek v hotelu Zlatý lev a následné přijetí a podání oběda v domě rodiny Liebigových. Oběd se podával pouze v úzkém kruhu. Po obědě prezidenta Beneše provedl továrník Liebig osobně svými továrnami a výrobními halami. Po odpoledním čaji se již program chýlil ke konci a krátce po šesté hodině večerní se celá prezidentská delegace vydala zpátky do Prahy.³⁴

Návštěva prezidenta Beneše v Liberci byla pro tehdejší politickou situaci velmi důležitá. Ani sám prezident si před koncem roku 1936 toto město jako cíl své cesty nevybral náhodně. Naopak, jednalo se ideální prostor pro pronesení a opětovné zdůraznění svých názorů k tématice národnostních menšin. Přijetí bylo ze strany města okázalé, velkolepé a celá návštěva se těšila mimořádnému zájmu veřejnosti. Na první pohled by se tak zdálo, že nálada v pohraničí na sklonku třicátých let je poměrně smířlivá. Opak byl ale pravdou. Ve stejné době stále sílila moc a vliv Konrada Henleina a jeho SdP, která jen o pár let později významně přispěla k odtržení Sudet.

---

³³ Projev prezidenta Beneše v Liberci 19.8. 1936 in: KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*. 2. vydání. Liberec: Dialog, 2004. ISBN 80-86761-13-4. s. 349.

³⁴ Státní okresní archiv Liberec. Fond archiv města Liberce. Gd VI. díl. Inv. 2149. Karton 797. Materiály k návštěvě prezidenta Edvarda Beneše v Liberci v srpnu 1936.

2.5. Adolf Hitler v Liberci 1938

Vyhrocená situace závěru třicátých let v Evropě jasně a přímo spěla k neveselé budoucnosti. Narůstal tlak a zvyšovala se agresivita Říše vůči okolním státům a vůči Československu v první řadě.

V Liberci se stále silněji upevňovalo vůdčí postavení Sudetendeutsche Partei (SdP), v jejímž čele stál rodák z Vratislavic nad Nisou Konrád Henlein. Zcela oddaný následovník Adolfa Hitlera dokázal během několika let v hlavním městě Sudet zorganizovat prakticky celou německou většinu ideologií SdP, respektive NSDAP, se kterou později strana splynula. Právě on, jeho strana a Freikorps³⁵ byli hlavními želízky v ohni a pověstnou pátou kolonou, která Hitlerovi napomohla k rozvrácení stabilního ostrova demokracie v Evropě, za nějž byla Československá republika v meziválečném období právem považována. V průběhu celého roku situace postupně gradovala. Od nenápadných schůzí a tajných srazů henleinovců se přešlo k pravidelným pochodům středem města. Čím silnější se cítili být, tím bylo jejich chování jednak vůči Čechům, stejně tak ale i proti německým antifašistům, vyhrocenější. Ti všichni rozpoznali vážnost situace, do níž uklidnění nepřinášely ani neuspokojivé výsledky jednání československé vlády se západními politiky a často se uchýlovali k opouštění svých domovů. „*Během září opustilo okresy Liberec-město, Liberec-venkov, Frýdlant a Jablonec nad Nisou 32 241 neněmeckých obyvatel (z dřívějšího počtu 57 241), tj. více než 56%.*“³⁶ Všichni tito uprchlíci se přesouvali směrem do vnitrozemí a v naprostém kontrastu a absurditě doby Němci slavili své úspěchy v tom, kolik už Čechů se jim podařilo vypudit. Ve stejné době byl henleinovci k odchodu ze své funkce prakticky donucen starosta Carl Kostka, který se po celý svůj téměř deset let trvající úřad snažil především o smířlivé jednání mezi Čechy a Němci. Jakožto liberál a podporovatel Československa se na vedoucím postu města Henleinovi nelíbil. Ve volbách, které následovaly,

---

³⁵ Sudetoněmecký Freikorps byla původně dobrovolnická skupina ozbrojenců. Oficiálně ji Konrád Henlein rozpustil na podzim roku 1938, přičemž většina jejích členů přešla do SS. Po válce byla označena za zločineckou teroristickou organizaci. *pozn. autorky*

³⁶KARPAŠ, Roman a kol. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*. 1. vydání. Liberec: Knihy 555, 2001. ISBN 80-86424-17-0. s. 69.

byl starostou zvolen nacista Eduard Rohn. Ten na radnici zůstal až do roku 1945.

Vyvrcholením událostí roku 1938 byl osudný den hanby, 30. září, kdy československá vláda kapitulovala a celé pohraničí bez kladení odporu odevzdala do rukou Říše. Již 8. října do Liberce přijela německá armáda, kterou obyvatelé města srdečně vítali. Do té doby Staroměstské náměstí bylo přejmenováno na náměstí Adolfa Hitlera. V odpoledních hodinách se již zcela zaplnilo a nadšení němečtí obyvatelé společně slavili den osvobození. Krátký projev pronesl i Konrád Henlein, který byl již tou dobou jmenován říšským komisařem a především dělal v posledních dnech společnost Hitlerovi na jeho návštěvách právě obsazených území. Liberečané se jako první z Henleinových úst dozvěděli, že obsazování pohraničí bude dokončeno do 10. října. Ve svém projevu mimo jiné pronesl „(...) víte, že svoboda musí být vyvzdorována a vybojována, a dnes také víte, že nám tato svoboda bude náležet jen tehdy, jsme-li připraveni každý den a každou hodinu pro tuto svobodu vše obětovat.“³⁷. O dva dny později Konrád Henlein na zaplněném náměstí před radnicí oznámil oficiální zrušení Freikorps, které dle vývoje situace již nebyly zapotřebí.

Přijezd Adolfa Hitlera do Liberce, hlavního města Sudet, byl jednou z největších událostí na sklonku dramatického roku 1938 a vrcholem v návštěvním maratonu všech důležitých nacistických představitelů. Ještě před ním město navštívili například Joseph Goebbels, Heinrich Himmler a Rudolf Hess. V případě Hitlerovy návštěvy se ale více než o cokoli jiného jednalo o triumfální spanilou jízdu díky Mnichovské dohodě zabraným pohraničím Československa – Sudetami.

Celá jednodenní návštěva byla naplánována velmi pečlivě, dokonale, se smyslem pro detail. Program dne sestavený na minuty měl na starosti Konrad Henlein, který se samozřejmě před Hitlerem chtěl takřikajíc blýsknout. Co do velkoleposti a pompéznosti je potřeba přiznat, že se mu do určité míry povedlo překonat i císařské návštěvy, o kterých jsem se zmiňovala již výše.

---

³⁷ Projev Konrada Henleina z 8. října 1938 in. KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*. 2. vydání. Liberec: Dialog, 2004. ISBN 80-86761-13-4. s. 363.

Adolf Hitler do Liberce dorazil 2. prosince 1938. Jeho návštěva byla ale avizovaná dlouho dopředu, a tak byl dostatek času na veškeré přípravy od plánování programu po výzdobu města. Z materiálů, které se dochovaly v městském archivu, lze zjistit, že jen soupis přípravných prací na vnějšku radnice měl sedmnáct bodů a utratilo se za něj něco málo přes 10 000 říšských marek. Mezi položkami jsou úkony jako venkovní čištění budovy, ozdobení zlatými girlandami a závěsy, instalace velkého hákového kříže na věž, vnější elektrické osvětlení radnice, stojany se svíčkami pro vnitřní osvětlení a další³⁸.

Hitler i se svým doprovodem do Liberce dorazil vlakem přibližně patnáct minut před druhou hodinou odpolední. V čele s Henleinem jej zde vítali příslušníci SA, SS a další jeho spolupracovníci v předem daném pořadí. Po uvítání a krátkém seznámení se s přítomnými se celá skupina vydala k východu z nádraží, které bylo taktéž slavnostně vyzdobeno. Před nádražím byl již očekáván seřazenými vojáky wehrmachtu, kteří mimo jiné na počest vůdce zahráli státní hymnu. Poté celá skupina nasedla do vozů a pokračovala směrem do centra. Jako první byla na programu návštěva Říšského komisariátu – kanceláře Konrada Henleina. Po soukromém rozhovoru a prohlídce Živnostenského muzea následoval krátce po třetí hodině přesun k divadlu. Po jeho prohlídce se celá delegace již pěšky přesunula na náměstí před radnicí, v této chvíli již ne Staroměstské, ale náměstí Adolfa Hitlera.

Radnice byla podle plánu ověšena červenými prapory s hákovým křížem, velký hákový kříž byl umístěn na hlavní věži nad hodinami. Stejně tak z oken všech okolních domů byly vyvěšeny vlajky. Na schodech před radnicí Hitlera uvítal osobně starosta města Rohn a vedoucí městské části Porsche a společně se pak všichni slavnostním špalírem odebrali do velkého zasedacího sálu radnice. Tam se návštěva zapsala do městské návštěvní knihy, krátce si se starostou Rohnem vyměnila zdvořilosti a následoval čas na odpočinek před podvečerním hřebem návštěvy – projevem. V něm se Hitler zaměřil především na mládežnickou organizaci Hitlerjugend. Docela podrobně popsal, jakým způsobem organizace funguje a neopomněl zdůraznit, že všichni chlapci jsou zde především šťastni a učí se všemu německému – myšlení, chování.

---

³⁸ Státní oblastní archiv Liberec. Fond Archiv města Liberec. Gd VI. díl. Inv. 2346. Karton 825. Materiály k návštěvě Adolfa Hitlera v Liberci v roce 1938.

Vysvětlil, že v mladých lidech je potřeba vychovávat nacionálně-sociální smýšlení, protože nacionální socialismus není na konci svých dní, ale naopak na jejich počátku³⁹.

Hitler promluvil na rozdíl od prezidenta Beneše, který město navštívil o dva roky dříve, nikoliv ze schodů před radnicí, ale z balkonu v prvním poschodí. Neoficiálně tak započal nepsanou tradici přednášení projevů právě z tohoto místa. Pro čas projevu bylo nachystáno velkolepé vnitřní i vnější nasvícení budovy radnice a lidmi zcela zaplněné náměstí před ní plálo tisíce pochodněmi. Zcela impozantní okamžik v historii města je bohužel spojen s nejpohutějšími časy 20. století a zároveň byl ve vší své pompéznosti pouze předzvěstí událostí roků, které měly nastat. Hitlerova návštěva se uskutečnila necelý měsíc po tom, co byla nedaleko radnice vypálena židovská synagoga. Již tehdy se ale v plné síle projevila naprostá oddanost většinově německého Liberce svému vůdci.

Ta se nijak nezměnila ani v průběhu celé druhé světové války, která zanedlouho propukla. Jen drobným střípkem k představě může být například nadšené vítání letců, kteří se zúčastnili pro Německo vítězného útoku na Polsko. Před libereckou radnicí byli nadšeně vítáni a obdarováni obyvateli města.

2.6. Po druhé světové válce

Jestliže bylo výše řečeno, že konec první světové války byl zásadní změnou pro život českých Němců v pohraničí, tak jen proto, že teprve měly přijít změny, které přinesla válka druhá.

Liberec byl osvobozen 9. května 1945 Rudou armádou. Ještě před jejím příjezdem odevzdal starosta Rohn moc nad městem i budovu radnice českému národnímu výboru, který se zaktivizoval rychle poté, co Konrád Henlein opustil město. Na rozdíl od měst ve vnitrozemí, kde se osvobození bujaře oslavovalo, v Liberci zavládla nálada jiná. Ulice byly prázdné, obchody, školy, továrny a instituce nefungovaly. Němečtí obyvatelé, kteří na podzim 1938 vítali německou armádu a cítili se být konečně opět doma,

---

³⁹ volný autorčin překlad z německé originálu in: Völkischen Beobachter. 4.12. 1938.

součástí Třetí říše, nyní do oken vyvěšovali bílé vlajky na znamení kapitulace. Pro ně byl výsledek války skutečnou prohrou a novým zdrojem nejistoty. V kronikách je z období po osvobození ve městě zaznamenán velký nárůst sebevražd, často i celých rodin. Obavy Němců o vlastní existenci v rámci osvobozeného Československa se brzy ukázaly jako opodstatněné. Poválečná léta byla právě v pohraničních oblastech nejvíce poznamenána odsunem Němců z Československa. Po tom divokém, který nastal prakticky ihned po osvobození a šel ruku v ruce i s ničením a snahou odstranit vše, co evokovalo německví⁴⁰, nastal i odsun řízený, podložený Benešovými dekrety. Uvádí se, že v letech 1945-46 bylo z okresu Liberec-město vysídleno téměř 60 000 Němců.

Současně s odsunem se na druhou stranu začali do města vracet tzv. hraničáři⁴¹ a spolu s nimi přicházela i první vlna osídlenců. V Liberci s dosídlováním přílišné potíže nebyly. Metropole severu, jak byl Liberec pro svoji výstavnost a pamětnou prosperitu nazýván, byla pro mnoho lidí velice atraktivní lokalitou a možností pro nové poválečné začátky – ať už obchodní nebo osobní. I přesto se v kronikách zmínky o dosídlení objevují ještě v roce 1959. Právě hraničáři uspořádali hned v červnu 1945 velkou manifestaci na opět přejmenovaném náměstí před radnicí, tentokrát již Benešově. Lidé, kteří prostor před radnicí zcela zaplnili, na radničních schodech přivítali ministra vnitra ČSR Václava Noska a náměstka předsedy vlády Josefa Davida. Spolu s nimi se shromáždění zúčastnili i zástupci Rudé armády v čele s pplk. Rumjancevem, který se v Liberci těšil zvláštní oblibě. Josef David přednesl vcelku plamenný projev, který silně hrál na národnostní notu. *„Scházíme se dnes na náměstí, na kterém byly po léta pronášeny nejvážnější řeči proti Československé republice a českému národu. Scházíme se, abychom slavnostně na tomto místě prohlásili, že Liberec a celý liberecký kraj zůstane na věky součástí jednotné republiky (...). Děkuji také jménem vlády všem*

---

⁴⁰ Ve dnech bezprostředně po osvobození vzala v Liberci za své například Neptunova kašna sochaře Matznera, která stála na náměstí již od 20. let. Pro rozlícené Liberečany byla symbolem německví a Němci bez rozdílu byli po válce symbolem zla a útlaku. Ničily se německé nápisy na domech, ale i v budově radnice. *pozn. autorky*

⁴¹ Hraničáři jsou nazýváni původní čeští obyvatelé Liberce, kteří byli z města vypuzeni v roce 1938. *pozn. autorky*

*československým lidem v severních Čechách, kteří se zde narodili, kteří za nejtěžší doby zůstali věrni svému národu a kteří nezklamali. Jako poslanec za váš kraj vím dobře, jaké ústrky jste museli zakusiti jedině proto, že jste zůstali věrnými Čechy.*⁴² Davidův projev jasně vystihuje náladu, která po skončení války v celém československém pohraničí panovala.

S většinovou obměnou obyvatel města jakoby se proměnil i celý jeho duch, což samozřejmě do velké míry souviselo i s dalšími velkými změnami - opět politickými. Rok 1946 byl po první těžké poválečné zimě především ve znamení voleb. Lidé projevíli svůj zájem o ně velmi vysokou účastí, která přesahovala 90%. V Liberci stejně jako ve zbytku republiky zvítězili komunisté a do čela města se postavil Miloš Nykendaj. Představa komunistů o tom, že mohou o veškerých záležitostech z postu vítězů voleb rozhodovat samostatně, byla v následujících letech shodná v celé zemi. V rámci zahraniční politiky se ukázalo, že Československo rozhodně bude patřit do sovětské sféry vlivu a zájmu, což se mimo jiné potvrdilo i odmítnutím Marshallova plánu v červenci 1947. Jen několik dní na to o tomto kroku československé vlády hovořil před libereckou radnicí ministr vnitra Václav Nosek před širokým plénem občanů. Tehdy se nechal slyšet doslova: „My svou nezávislost a samostatnost za žádné dolary neprodáme!“⁴³. Zároveň jedním dechem shromáždění na náměstí ujistil o spolupráci se Sovětským svazem.

Únorové dny roku 1948 Liberec zasáhly stejně jako zbytek republiky a předznamenaly příštích 40 let života v Československu. Jen velmi krátce po projevech oslavujících češství, konec války a víru v lepší budoucnost, zažilo Benešovo náměstí předem organizované manifestace. Převzetí moci komunisty proběhlo v Liberci klidně, objevily se jen drobné projevy nesouhlasu, spíše osobního rázu. Následovaly další manifestace, tentokrát ale již oslavné. Jen několik dní po uchvácení moci, 4. března, se před radnicí

---

⁴² Projev Josefa Davida na manifestaci hraničářů na Benešově náměstí v Liberci 14.6.1945 in: KARPAS, Roman. *Knih o Liberci*. 2. vydání. Liberec: Dialog, 2004. ISBN 80-86761-13-4. s. 387.

⁴³ více viz KARPAS, Roman. *Knih o Liberci*. 2. vydání. Liberec: Dialog, 2004. ISBN 80-86761-13-4. s. 406.

shromáždilo na 25 000 lidí, kteří společně oslavovali Vítězný únor.⁴⁴ Následovaly pompézní oslavy 1. máje, kdy naposledy byly v průvodu neseny podobizny prezidenta Beneše.

Příznakem doby se mimo jiné stal i osud rytíře Rolanda ze špičky radniční věže. Období počátku 50. let bylo takřkajíc druhou vlnou odstraňování pozůstatků německé symboliky, k nimž podle všeho rytíř patřil. Ze své 65 metrů vysoké věže na město shlížel až do roku 1952. Tehdy byl po šedesáti letech své dosavadní existence, oficiálně z technických důvodů, z věže sňat. Místo, které jím bylo uprázdněno poté na dlouhých třicet sedm let obsadila rudá pěticípá hvězda, která tak nutné odstranění rytíře jednoduše osvětlila. Rytíř byl mezitím přesunut do depozitáře Severočeského muzea.

K rozhodně velkolepým událostem, jejichž svědkem se radniční budova stala, byly dvě tryzny, které se uskutečnily krátce po sobě v roce 1953. Do smutečního hávu se radnice i náměstí zahalily poprvé 7. března k uctění památky J.V. Stalina, podruhé to bylo o necelé dva týdny později, kdy se celá země loučila s „prvním dělnickým prezidentem“ Klementem Gottwaldem. V obou případech se náměstí beze zbytku zaplnilo lidmi. Radnice byla pokryta obrovskými portréty obou zemřelých, státní vlajkou a smutečními flóry, které společně s pěticípu hvězdou překrývaly velkou část budovy.

V souladu s celkovým politickým vývojem v Československu i pro Liberec znamenala nastalá 60. léta období uvolnění. Město znovu upevnilo svoje postavení průmyslového centra a krom tradičního textilního a sklářského výrobního odvětví se začalo rozvíjet i strojírenství. V návaznosti na tradici Libereckých výstav se pravidelně každý rok pořádaly proslulé Liberecké výstavní trhy (LVT), které na sever Čech lákaly desetitisíce návštěvníků nejen na výrobky z celého Československa, které často nebyly nikde jinde k vidění, natož k sehnání, ale i na bohatý kulturní program.

---

⁴⁴ KARPAŠ, Roman a kol. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*. 1. vydání. Liberec: Knihy 555, 2001. ISBN 80-86424-17-0. s. 92.

2.7. Srpen 1968

Jestliže má být v tomto textu liberecká radnice popsána a doložena jako fenomén města a místo paměti, v žádném případě nelze ve výčtu zásadních dějinných momentů, které se zde odehrály, opomenout srpnové dny roku 1968. V těchto dnech se radnice stala symbolem a centrem odporu proti zahraniční intervenci armád států Varšavské smlouvy a tentokrát bez nadsázky prakticky v celorepublikovém měřítku. Liberec příjezd vojsk Varšavské smlouvy prožíval po Praze pravděpodobně nejdramatičtěji, čemuž odpovídají dobové záznamy, fotografie, ale i vzpomínky pamětníků.

21. srpna roku 1968 se celá Československá republika probudila do dne, který definitivně zašlapal veškeré naděje a náznaky uvolnění politického systému, které postupně slibovala a částečně i přinášela celá 60. léta a zejména pak proslulé Pražské jaro.

První tanky do Liberce přijely zhruba hodinu a půl po půlnoci. O něco málo později došlo hned k prvnímu konfliktu, kdy dva mladíci, nechápajíc brzy nad ránem celou neobvyklou situaci, běželi zvesela vstříc koloně a byli zasaženi pravděpodobně odraženými výstražnými kulkami. Oba přežili. S přibývajícím dnem, světlem a časem odchodu do práce se ve městě začaly scházet davy lidí. V té době už bylo víceméně známo, že vojáci nepřijíždějí s přátelskými úmysly a lidé byli skutečně rozlíceni. Začali se shromažďovat po celém městě. Centrem dění se stalo již znovu přejmenované náměstí před radnicí. V těchto dobách zní značně ironicky jeho tehdejší název - Bojovníků za mír. Radnice zrovna procházela rozsáhlou rekonstrukcí a její větší část byla zakryta lešením. To se stalo místem, odkud lidé pozorovali jednu z hlavních částí postupujících vojsk, která směřovala okolo divadla F.X. Šaldy na náměstí k radnici a pak dále dolů Pražskou a Moskevskou ulicí.

Lešení se ale nestalo jen skvělou pozorovatelnou. Prkna, kterými bylo vybaveno, lidé postupně prakticky všechna naházeli na projíždějící vojenská vozidla. Toto jednání si bohužel hned brzy ráno vyžádalo hořkou daň. *„Prkno jeho střechu nemine (projíždějící GAZ. pozn. autorky). A kdosi z řvoucího davu hází do otevřeného okna kusy z heraklitové desky. Ty zasáhnou řidiče. Gazík okamžitě odjíždí do Sokolské ulice a za chvíli se objeví v čele kolony obrněných vozů a nákladních aut. Na místě svého „napadení“ auto zastaví,*

vyskočí z něj dva vojáci, kteří zakleknou u předních kol a dlouhými dávkami střílejí ze samopalů do vzduchu. (...) Střílí celá kolona – ze samopalů, kulometů z věží tanků i z nákladních automobilů. (...) Jeden z tanků u pošty namíří dávku do míst, kde se krčí a schovávají lidé.“⁴⁵ Po tomto incidentu zůstali na místě u radnice čtyři mrtví a další desítky raněných. Zpráva o střelbě a mrtvých se šířila jako lavina a vyvolávala rozhořčení. Čím dál větší shromáždění na projíždějící tanky hrozilo, pokřikovalo, údajně se házela i rajčata. Postupně také začaly vznikat první spontánní projevy nesouhlasu na výlohách obchodů a prakticky na všem, co se dalo použít jako plocha pro psaní.

Ještě před polednem došlo k dalšímu incidentu, který se měl později stát smutným symbolem okupace Liberce. Tank s číslem 314 v plné rychlosti narazil levou stranou pásů do domu s podloubím, které se po srážce zhroutilo a zavalilo několik lidí. Když pak po nárazu vycouvával, poničil navíc několik sanitek, což pobouření davu ještě zvýšilo. Nastal veliký zmatek, kvůli kterému se sanitky nemohly dostat k raněným, pamětníci popisují, jak holýma rukama odhazovali trosky domu, aby pomohli zavaleným. Miroslav Hlubuček vzpomínal: „Měl jsem strach, že se můžou na nás zbytky patra každou chvíli zřítit. Anebo že se zase nějaký sovětčik urve a začne střílet.“⁴⁶ Důvod nárazu tanku se stal vděčným tématem úvah. Normalizační propaganda později tvrdila, že tank uklouzl po mýdlové vodě, kterou na něj vylila jistá paní z patra domů, okolo kterých kolona projížděla. Na vině tak měla být „vlastenecká přičinlivost“.

Nejen 21. srpna, ale i ve dnech následujících, se stala liberecká radnice centrem odporu proti okupaci. Velkou zásluhu na tom měl i tehdejší předseda Městského národního výboru Jiří Moulis, který její prostory zpřístupnil skupině trampů. Moulis jim dal na starost nejrůznější záškodnické akce ve městě. Odmontovávali a ukřývali rozcestníky. Názvy ulic a náměstí všechny shodně přelepili a přepsali na „Dubčekova ulice“ a „Dubčekovo náměstí“.

---

⁴⁵ PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijely tanky. Repetitorium událostí roku 1968 v Liberci*. 1. vydání. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2009. ISBN 978-80-254-6248-5. s. 95.

⁴⁶ PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijely tanky. Repetitorium událostí roku 1968 v Liberci*. 1. vydání. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2009. ISBN 978-80-254-6248-5. s. 98-99.

Kempeovali na radničních schodech, čímž střežili i vstup do ní. Za svoji obětavost od předsedy MěNV dostali i symbolický klíč od budovy. V těchto dnech zároveň ožila symbolika radniční věže, když se několika odvážným horolezcům podařilo vylézt na její vrchol a upevnit do společnosti pěticipé hvězdy černý smuteční prapor. V kontextu událostí, které se odehrávaly dole pod věží právě se symbolickým požehnáním oné hvězdy, se jednalo o velice silný moment, který se dokonce podařilo zachytit na fotografii. I na nich je znatelná ona skutečná a syrová demonstrace stavu, v jakém se nejen Liberec, ale celá republika v oněch dnech nalézaly.

Krušné dny prožili v Liberci i Václav Havel s Janem Třískou, kteří původně přijeli na večírek svých přátel. Právě v jeho průběhu je zastihl vpád vojsk. V Liberci se zdrželi nakonec celý týden, během kterého se jim podařilo s celou další skupinou lidí vysílat texty z budovy libereckého Českého rozhlasu, později se dokonce uskutečnilo televizní vysílání z vysílače Ještěd. Autorem textů byl převážně Havel. Byla mezi nimi i výzva k odsouzení agrese a okupace, jež adresoval světovým spisovatelům. Později, již jako prezident, na tyto dny v Liberci strávené, Havel vzpomínal jako na jedny z nejdramatičtějších ve svém životě.

Radniční lešení neposloužilo pouze jako zbraň proti okupantům a pozorovatelná. Během několika dní se z něj stala venkovní veřejná galerie spontánních projevů nesouhlasu s okupací, ale i informační tabule s nejrůznějšími výzvami, upozorněními a oznámeními. Ať už psanými ručně, nebo takovými, která se podařilo vytisknout na cyklostylu. Napravo od vchodu do radnice vznikl pomníček se jmény těch, kteří padli za oběť střelbě na náměstí. Lidé k němu pokládali květiny a svíčky, držela se čestná stráž. Ne náhodou byl 21. srpna 1990 odhalen oficiální pomník obětem z roku 1968 na tom stejném místě. Liberecký sochař Jiří Gdovín jej ztvárnil jako část tankového pásu, v němž jsou obtisknuta jména obětí.

Během dramatických srpnových dnů v Liberci zemřelo 9 osob a dalších více než 40 bylo zraněno. Pohřeb šesti z obětí, který se uskutečnil 24. srpna v libereckém krematoriu, se stal národní manifestací, jíž se zúčastnilo na pět tisíc lidí. Největší vzepětí sil se skončilo po 27. srpnu, kdy se z Moskvy zpět do Československa vrátili představitelé státu a s nimi bohužel i hluboké

zklamání nad vyústěním celé situace. Před libereckou radnicí se konala další velká demonstrace. Bohužel již bylo rozhodnuto.

S odstupem času se může zdát leckteré počínání lidí v ulicích jako nerozumné, či snad bláznovské. Do určité míry jistě bylo a někteří si pravděpodobně ani ve svém rozčilení neuvědomovali, jakému nebezpečí se vystavují, když skáčou na tanky, nebo po nich házejí předměty. Na stranu druhou se jednalo o obrovské národní vzepětí, protest a snahu dát jasně najevo svůj postoj k okupaci. Úsilí a nasazení některých jednotlivců je s odstupem času skutečně obdivuhodné.

Velmi divoce probíhala v Liberci i připomínka prvního výročí invaze 21. srpna 1969. Lidé již den předem pokládali květiny a svíčky na místa, kde před rokem přišli jejich spoluobčané o život. Na náměstí se shromáždily stovky lidí, což příliš nevířaly policejní složky Veřejné bezpečnosti. *„Zaměstnanci Technických služeb začali nabírat květiny vidlemi a bez sebemenší piety je házeli na korbu přistaveného auta, údajně aby je převezli do krematoria. To vyvolalo bouři v davu, který se shlukl a zastavil dopravu.“*⁴⁷ Došlo k několika ostrým střetům se členy VB, kteří si na pomoc zavolali i armádu. Následujícího dne vojáci uzavřeli celé náměstí Bojovníků za mír a jeho okolí. To samozřejmě vyvolalo vlnu nevole a došlo k mnohým nepokojům. Nejdivočejší byly v Pražské ulici, kde jim za oběť padla většina skleněných výloh obchodů. Mladíci na postupující kordon házeli kamení a šarvátky pokračovaly do noci. Ukončil je až příjezd obrněného transportéru⁴⁸.

Období normalizace, které následovalo po srpnových událostech, definitivně ukončilo období naděje na jakoukoliv změnu. Vše, co se během 60. let uvolnilo a projasnilo, najednou znovu upadlo do šedi. I přesto se ale i v těchto časech našel prostor pro skvělé a odvážné projekty, a tak na hoře Ještěd v roce 1973 vyrostl na místě vyhořelého horského hotelu legendární stejnojmenný hotel a vysílač. Jeho tvar rotačního hyperboloidu vynesl svému

---

⁴⁷ KARPAŠ, Roman a kol. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*. 1. vydání. Liberec: Knihy 555, 2001. ISBN 80-86424-17-0. s. 127.

⁴⁸ KARPAŠ, Roman. *Knihy o Liberci*. 2. vydání. Liberec: Dialog, 2004. ISBN 80-86761-13-4. s. 477.

tvůrci Karlu Hubáčkovi a potažmo celému sdružení SIAL⁴⁹ Perretovu cenu a dodnes přitahuje a udivuje návštěvníky z celého světa. Moderní výstavba ve městě pokračovala a vznikala především do té doby chybějící kulturní a sportovní centra pro veřejnost. V roce 1985 byl otevřen Kulturní dům, o rok dříve krytý plavecký bazén. Každoročně nadále probíhaly LVT, Jizerská padesátka, konaly se nejrůznější festivaly a soutěže, které v těchto letech zakládaly svoji tradici, jež často pokračuje až do současnosti. V roce 1986 se započalo s obnovou části náměstí. Domy na západní straně náměstí se nacházely ve zcela havarijním stavu, proto byly strženy a nahrazeny ne příliš zdařilými kopiemi původní zástavby.

2.8. Sametová revoluce před libereckou radnicí

Během dvaceti let po invazi vojsk Varšavské smlouvy v celé republice a potažmo celém východním bloku bobtnalo napětí, které nakonec v Československu vyvrcholilo listopadovými událostmi v roce 1989. Bez přehánění lze říci, že právě tyto události byly poslední svého druhu, které radnice a tehdy ještě stále náměstí Bojovníků za mír zažily.

O tom, co se událo 17. listopadu v Praze, se v době bez internetu v ostatních městech republiky lidé dozvídali se zpožděním. Do Liberce informace ve formě prohlášení herců z Realistického divadla přivezl režisér Petr Palouš. Výzva k připojení ke generální stávce naplánované na 27. listopadu byla přečtena publiku, které původně dorazilo 18. listopadu do Malého divadla na Hrabalovu hru *Obsluhoval jsem anglického krále*. Publikum reagovalo velmi vřele, na závěr setkání se zpívala hymna⁵⁰. Liberecké divadlo F.X. Šaldy bylo dle dochovaných informací prvním mimopražským divadlem, které se ke stávce připojilo.

---

⁴⁹ Sdružení inženýrů a architektů v Liberci (SIAL) byla odvážná a vizionářská skupina architektů založená Karlem Hubáčkem. Na svém kontě má například i unikátní obchodní dům Ještěd v centru Liberce, který se bohužel v roce 2009 nepodařilo ubránit před zbouráním. Po roce 1971 byla nezávislá činnost SIALu zrušena a přidružena k libereckému Stavoprojektu.
pozn. autorky

⁵⁰ více viz KARPAS, Roman. *Knihy o Liberci*. 2. vydání. Liberec: Dialog, 2004. ISBN 80-86761-13-4. s. 527.

První, kteří v Liberci v pondělí 20. listopadu vyrazili do ulic, byli středoškoláci. Jejich několikasetčlenný průvod směřoval od radnice k sekretariátu KSČ. Jeho hlavním cílem a smyslem bylo informovat veřejnost o událostech, které se odehrávaly v Praze, jak slovem, tak letáky, které schopně vyhotovovali a množili. Brzy se ke středoškolákům připojili i studenti vysokoškolští.

Náměstí Bojovníků za mír se stalo dějištěm hned několika po sobě jdoucích a prakticky nekončících shromáždění, demonstrací a protestů. Naproti radnici vzniklo improvizované podium, ze kterého byly přednášeny projevy, odehrávaly se zde i nejrůznější koncerty. Jeho funkci později převzal balkon sídla ČSS, pravděpodobně po vzoru pražského balkonu nakladatelství Melantrich. Avizovaná generální stávka se odehrála 27. listopadu. Náměstí bylo tak zaplněné lidmi, že další příchozí se na něj již nemohli dostat. Proto zůstávali v přilehlých ulicích. Odhaduje se, že dav čítal 20 000 hlav. Lidé přicházeli s transparenty, českými vlajkami a vládla rozjařená a bojovná nálada, zároveň ale demonstranti udržovali klid a kázeň. Zajímavostí jistě je, že: „*Demonstranti poprvé stáli čelem k radnici, která však byla zavřena, a tak požadavek vyvěsit na ni státní vlajku nebyl vyslyšen. Nakonec ji na balkon umístil pokrývač, který tam za napjatého sledování shromážděného davu vylezl během minuty s horolezeckou obratností po zdi radnice.*“⁵¹. Jednalo se o největší ze série demonstrací, které v rámci revoluce v Liberci proběhly. Shromáždění dále pokračovala i v prosincových dnech, dokud nebyla oznámena abdikace prezidenta Husáka a sestavení nové vlády.

I radniční věž se po letech znovu dočkala obměny na své špičce. Jedenáctý prosinec 1989 se stal dnem, kdy byla z radniční věže definitivně odstraněna rudá hvězda, která na město shlížela již od 50. let. Horolezci, kteří ji odstranili, na uprázdněné místo upevnili velkou československou vlajku. Nicméně ani nyní ještě nenastal čas návratu rytíře Rolanda. V duchu opojení ze znovunabyté svobody a snahy návratu k dobrým předválečným tradicím, byla na radniční věž 28. října 1990 umístěna plastika stylizovaného českého

---

⁵¹ KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*. 2. vydání. Liberec: Dialog, 2004. ISBN 80-86761-13-4. s. 530.

dvouocasého Iva z dílny výtvarníka Jiřího Gdovína⁵². Lev byl po svém odstranění z věže umístěn do vstupní haly radnice.

Listopadové události se staly pro celé Československo dalším mezníkem, který přineslo bouřlivé 20. století. Celá společnost stála s velkými nadějemi na začátku zcela nové etapy své existence. Symbolem změn se stal první polistopadový prezident Václav Havel. Ten v květnu roku 1990 přijel v rámci předvolební cesty i do Liberce. Zaplněné Benešovo náměstí se i přes značné zpoždění prezidenta dočkalo a odměnilo ho mohutným potleskem. Havel pronesl projev z balkonu radnice, ve kterém občany mimo jiné požádal, aby přišli v hojném počtu k volbám a „*nedali svou nepřítomností hlas přátelům starých pořádků*“⁵³. Mimo jiné na radničním balkonu zavzpomínal na srpnové dny roku 1968, které strávil právě v Liberci. Po návštěvě radnice bylo pro prezidenta v Malém divadle připraveno představení jeho hry *Asanace*.

2.9. Liberecká radnice a současnost

Radnice vlivem proměn nejrůznějších vlád, představitelů, svobody, nesvobody, prosperity, úpadku, s převahou Němců nebo Čechů nikdy neztratila svou zásadní funkci a roli, kterou dostala již dnem, kdy byla vyprojektována. Domnívám se, že v současnosti si již málokdo z těch, kteří každý den přes náměstí Doktora Edvarda Beneše procházejí do práce, školy nebo jen tak na schůzku s přáteli, uvědomuje, že míjí v podstatě pomník našich německých předků, kteří město pod Ještědem z velké části uvedli do takové podoby, jak jej dnes známe. A ať se nám to líbí nebo ne, je potřeba jim tuto zásluhu v každém případě přiznat.

Neoddiskutovatelnou skutečností je ale zároveň i fakt, že radnice a náměstí tu vždy byly pro Liberečany, čehož ti si byli dobře vědomi. Tato tradice je živá dodnes. V dnešní době (naštěstí) nejsme v pravidelném

---

⁵² ŘEHÁČEK, Marek. *Liberecká radnice a Liebigova vila. Průvodce po budovách a jejich historii*. 1. vydání. Liberec 2005. s 42-43.

⁵³ KARPAŠ, Roman. *Knih o Liberci*. 2. vydání. Liberec: Dialog, 2004. ISBN 80-86761-13-4. s. 533.

horizontu několika let svědky zásadních historických okamžiků a zvratů, které by se mohly řadit po bok těm výše zmíněným. Radnice a náměstí je dnes symbolem mnohem příjemnějších momentů v životě města a jeho obyvatel a slouží k setkávání s veselejším cílem.

Před radnicí už nedefilují vojska různých armád. Zato se zde pravidelně konají koncerty, sportovní klání nebo akce nejrůznějších libereckých spolků a občanských sdružení. Vloni se například podařilo uspořádat přímo naproti radnici promítání letního kina, které se těšilo velmi hojně účasti veřejnosti. Samozřejmostí je, že právě na náměstí v centru města míří předvolební akce celého politického spektra.

Stejně tak se ale prostor před radnicí stále ještě může stát dějištěm vzepětí demokracie, potažmo politických zájmů, jak se ukázalo například v dubnu 2011. Tehdy ve městě probíhala aféra okolo občany zvoleného a následně opozicí odvolaného primátora Korytáře. I přes typicky nepříznivé liberecké počasí se na náměstí na demonstracích za jeho podporu scházely stovky lidí. Jejich protesty ale tentokrát neměly potřebnou sílu, nebyly vyslyšeny a primátor byl skutečně odvolán.

Specifickým životem žije i památník obětem srpnových událostí roku 1968, který je od roku 1990 umístěn napravo od vchodu do radnice, na místě, kde právě v srpnových dnech vznikl zcela spontánně. V současnosti se stal místem nejen pravidelné vzpomínky na vpád vojsk Varšavské smlouvy, ale také veřejným místem nejrůznějších piet. Pravidelně se sem pokládají květiny v národních barvách při příležitosti státních svátků. Stejně tak se jedná o pietní místo, kam lidé přicházejí zavzpomínat, či uctít památku v případě úmrtí významných českých osobností, tragických událostí, které postihují Českou republiku a její občany, ale i další místa na světě. Jen namátkou uvedu z poslední doby pietu za Václava Havla, vzpomínku na tragicky zemřelé české hokejisty při letecké nehodě, české vojáky, kteří padli v zahraničních bojových misích, nebo oběti střelby v pařížské redakci satirického časopisu Charlie Hebdo. V takových situacích se okolí památníku zaplní svíčkami, květinami a vzkazy. Lidé se zde scházejí zcela spontánně a automaticky. I to pokládám za velký doklad síly a přitažlivosti fenoménu tohoto místa.

Jako místo setkávání funguje náměstí Dr. Edvarda Beneše pravidelně například o Velikonocích a Vánocích, kdy se zde konají tradiční trhy. V době

adventu navíc náměstí zdobí i vánoční strom a na schodech před radnicí, ale i uvnitř v obřadní síni se konají koncerty. Obřadní síň radnice je v současnosti spojena s těmi nejšťastnějšími a nejvýznamnějšími okamžiky v životech obyvatel města. Pravidelně se zde konají svatební obřady, vítání občánků a také se zde předávají maturitní vysvědčení. Radnice slouží lidem tak, jak bylo původně zamýšleno. Není anonymní nedobytnou pevností uprostřed města, naopak, každý den je přístupná všem zájemcům, lze si ji v doprovodu průvodce prohlédnout a vystoupat například až nahoru na její věž. Současné vedení města dokonce obnovilo tradici setkávání primátora s občany, kdy si primátor v předem určený den vyhradí dvě hodiny svého programu pro kohokoliv, kdo i bez předchozího ohlášení přijde.

A osud radničního rytíře? Až počátek nového tisíciletí byl rytíři znovu nakloněný. V letech 2004 a 2005 prošla radniční věž velkou rekonstrukcí z důvodu zcela havarijního stavu některých jejích částí. A vzhledem k tomu, že během rekonstrukce se mimo jiné dbalo i na navrácení všech částí budovy do stavu co nejvíce podobného původním plánům a návrhům, začalo se konečně uvažovat i o navrácení patrona města na své původní místo. Plastika z roku 1891 byla v té době již umístěna ve sbírkách Severočeského muzea, nehledě na to, že ani nebyla ve stavu, který by dovozoval její bezpečnou instalaci zpátky na věž. Zhotovila se tedy přesná kopie. Rytíř stojí na půlmetrové kouli, sám měří 220 cm a váží úctyhodných 138 kg.⁵⁴ V srpnu roku 2005 byl liberecký rytíř navrácen po více než padesáti letech odpočinku zpátky na své místo.

Když se architekt Neumann rozhodl umístit plastiku rytíře na radniční věž, mohl jen stěží tušit, jak výmluvným svědkem se v průběhu let stane. Bez zajímavosti není ani fakt, že na korouhvi, kterou nese, je již od začátku vyražen letopočet 1892, tedy předpokládaný rok dokončení radnice. Veškerá jeho putování z věže a pak i „život“ věže samotné je příkladným důkazem fenomenálnosti celé budovy radnice a jejích symbolů.

S odstupem času lze říci, že budova radnice měla nakonec i štěstí na lidi, kteří ji spravovali. Přestože proběhly nejrůznější snahy o její úpravy v jednotlivých historických obdobích, které byly především politicky

---

⁵⁴ ŘEHÁČEK, Marek. *Liberecké zajímavosti I*. Liberec 2009. s. 15. ISBN 978-80-903056-2-5.

motivované, nikdy se nepodařilo nějak zásadně necitlivě zasáhnout do celkového vyznění jak exteriéru, tak interiéru radnice. Až do dnešních dob, více jak po sto letech její existence, tak můžeme tuto krásnou budovu obdivovat prakticky v původním stavu z roku 1893 včetně mnohých vnitřních výzdob.

3. Využití diplomové práce v pedagogické praxi

Tato diplomová práce může být v podstatě beze zbytku využita jako výchozí materiál pro hodiny dějepisu na střední škole. Buď jako základní pracovní text pro školy především v Liberci a okolí, a nebo jako text doplňkový pro jiné regiony, kde by mohl plnit funkci komparační. V běžné výuce bych tento text využila v úvodních hodinách školního roku, které zpravidla regionální historii bývají věnovány.

Vzhledem k obsahu a náročnosti textu bych jeho využití doporučila spíše pro vyšší ročníky gymnázia, ideálně třetí nebo čtvrtý. V případě těchto vyšších ročníků by se mohla látka zařadit do výběrových seminářů s vyšší hodinovou dotací. Při práci s textem této povahy je také nutno počítat s předchozí obecnou znalostí základních historických reálií, které se k popisovaným událostem vztahují vzhledem k tomu, že jejich historický kontext není detailně zmiňován. Nezanedbatelným a především zajímavým zdrojem informací využitelných ve výuce jsou i četné dobové fotografie, které jsou shromážděny v příloze práce a nabízejí tak další možnosti nakládání s předloženým textem. Poznatky z této diplomové práce mohou být žákům předány hned několika pedagogickými metodami. Dle mého názoru, který vychází především z povahy struktury textu, jenž je členěn na jednotlivé kapitoly podle chronologicky řazených dějinných okamžiků, je nejlepším didaktickým pojetím textu skupinové vyučování⁵⁵.

---

⁵⁵ Skupinové vyučování je ideální vyučovací formou právě například v tomto případě, kdy k jednomu nosnému tématu existují další dílčí, jež jsou snadno stejnou měrou rozdělitelná mezi jednotlivé skupiny. Skupinová práce od žáků vyžaduje dobré komunikační schopnosti, schopnost rozdělit dílčí úkoly a zorganizovat práci. Usnadňuje zapojení se do práce i těm žákům, kteří neradi vystupují nahlas a veřejně před ostatními, ale tady mohou snadno a v klidu ukázat své schopnosti. Na učiteli je pak důležitý úkol rozdělit žáky do skupin tak, aby byly jejich schopnosti a možnosti vyrovnané. To je zásadní především ve chvíli, kdy vyučující chce následně jejich jednotlivé výstupy porovnávat a klasifikovat. Nesmí vzniknout pocit zvýhodnění a naopak. více viz LABISCHOVÁ, Denisa a GRACOVÁ, Blažena. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. 1. vydání. Ostrava: Ostravská Univerzita, 2009. ISBN 978-80-7368-584-3. s. 58.

Pro vytěžení maxima z daného textu jsem celou aktivitu naplánovala na čtyři vyučovací hodiny, tj. dva dvouhodinové semináře. V úvodní hodině vyučující žákům vysvětlí, jakým se budou zabývat textem a nastíní jeho souvislost s dějinami města, ve kterém žijí. Následný výklad učitel pojme formou brainstormingu, nikoliv frontálně. Předpokládáme totiž, že žáci již historii města znají a mají si ji spíše osvěžit, zopakovat. Následuje rozdělení do skupin formou krátké didaktické hry a nebo losování, při kterém vyučující spíše může určit skladbu jednotlivých skupin. Následuje samostatná skupinová práce. Je důležité ještě před jejím započatím jasně formulovat cíle zadané práce. V tomto případě je hlavním cílem odhalit zásadní momenty jednotlivých popisovaných historických situací a především osvětlit roli radnice v nich. Uvědomit si, jak významné místo a budovu každý den cestou městem míjejí a zesílit důraz na občanské sebeuvědomění.

Každá ze skupin dostane jeden z výchozích textů, který by bylo možno pro potřeby výuky ještě zkrátit a zestručnit. Úkolem každé ze skupin by bylo text prostudovat a odpovědět na předem připravené otázky. Základním úkolem je doložit, že radnice sehrála ve všech popisovaných historických momentech zásadní roli, tuto roli pak blíže popsat a vystihnout a na základě poskytnutých textů a fotografií i doložit.

Po této samostatné práci by následovala společná diskuse, ve které jednotlivé skupiny dají dohromady momenty a situace, jež jsou pro všechny studované události společné a naopak potom i ty, které dané události od sebe odlišují. Ať už by to bylo politické období, to, který ze symbolů byl v dané době na radniční věži nebo jaké bylo zrovna ve městě národnostní složení. Všechny tyto úkoly by žákům pomáhaly tříbit informace získané o svém rodném městě.

V následující dvouhodinovce by se na výše popsanou skupinovou práci navázalo venkovní exkurzí. Domnívám se, že jen málokterá vyučovací metoda je funkčnější než ta, kdy si žáci mohou získané a načtené informace ověřit na vlastní oči, dotek, představit si velikost a poutavost prostoru. Byl by nesmysl takovou příležitost nevyužít. Žáci by si nejprve společně s učitelem prohlédli náměstí a budovu radnice zvenčí. Po krátkém spíše již opakovacím výkladu a společné diskusi by dostali rozchod v prostoru náměstí, aby mohli splnit další z úkolů. Každá skupina by měla dle přidělené události na náměstí

najít místo, které je pro ní signifikantní - půdorys první radnice, tankem nabouraný dům č. 5, pomník obětem srpna 1968, původní balkon ČSS, který nabyl na významu především v listopadu 1989 atd. Zjištěné skutečnosti by si jednotlivé skupiny nakonec navzájem ukázaly a sdělily o nich základní informace. V případě dostatku času by bylo ideální využít možnosti prohlídky budovy radnice, případně i vystoupat na její věž. V poslední části výuky by proběhlo zhodnocení zjištěných skutečností a učitel by měl zjistit, co si žáci ze studia a osobního průzkumu důvěrně známého místa odnesli.

Osobně právě praktickou část výuky, která se odehrává ve městě, považuji za nejpřínosnější. Často se potvrzuje, že lidé chodí svým (nejen) rodným městem, denně míjejí jednotlivé budovy, ale jejich význam si neuvědomují, nevnímají je. Právě z tohoto důvodu bych venkovní exkurzi doporučila. Ve výuce historie se nesmí jednat pouze o strohé sdělování faktů. Je potřeba žákům vysvětlit a nejlépe přímo živě demonstrovat, že historie je všude kolem nás a stále ovlivňuje naše životy, i když si to příliš neuvědomujeme. Je nutné, aby žáci pochopili, že čím víc do hloubky se historií zabýváme, tím více otazníků nadále přináší.

Výše popsany blok činností poskytuje jak vzdělávací, tak výchovné cíle. Vzhledem k volbě skupinové výuky, na kterou přímo navazuje venkovní exkurze, jsou rozvíjeny prakticky všechny klíčové kompetence. K učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální a zvláštní důraz je v tomto případě kladen na kompetenci občanskou. Ze vzdělávacích cílů se jedná především o ty, kdy žák si utříbí znalosti o svém (rodném, studijním) městě, je schopen se samostatně orientovat v historických okamžicích 20. století a vyvést z nich závěry, zná historii liberecké radnice a náměstí Dr. Edvarda Beneše. Z výchovných cílů pak především žák vnímá význam budovy radnice a je schopen popsat v čem tkví, uvědomuje si, že místo, které denně mívá, bylo svědkem mnohých historických momentů, žák posiluje svoji občanskou hrdost na rodné město.

Závěr

Hlavním cílem mé diplomové práce bylo na vybraných klíčových okamžicích převážně 20. století doložit, že liberecká radnice je socio-kulturním fenoménem města. K potvrzení této teze jsem zvolila metodu heuristické analýzy archivních pramenů a odborných publikací. Důležitým a přínosným pramenem byly i dobové fotografie a tisk, v případě této práce *Reichenberger Zeitung*. V předem vybraných historických okamžicích 20. století jsem především sledovala, jakou roli a význam v nich sehrává právě budova radnice a jejího přilehlého okolí, tedy dnešního náměstí Dr. Edvarda Beneše. Zvolená metoda se ukázala být funkční.

První kroky k potvrzení hypotézy vedly přes vlastní historii budovy. Motivaci k její stavbě, samotnou realizaci i způsob jejího financování. Již tyto první signály napovídají, že nová radnice byla v době svého vzniku pro město a jeho obyvatele naprosto zásadní stavbou. Mimo jiné se poprvé objevuje důležitý motiv městské reprezentační budovy, což kromě té správní, měla být od počátku její zcela zásadní funkce.

Pro celkové vyznění významu radnice jsem vyhodnotila jako funkční i stručný nástin historie města Liberce. Ta má v práci své místo vzhledem k tomu, že radnici jako takovou nelze vydělit z celkového vývoje města, ať už politického, kulturního, ale i občanského a národnostního. Mimo jiné poslouží i pro snazší orientaci v textu.

Nosnou částí diplomové práce je především pak ta, ve které jsem se zaměřila na vybrané historicky klíčové okamžiky 20. století, v nichž liberecká radnice a její přilehlý prostor neoddiskutovatelně figurovaly. Ukázalo se, že daným výběrem se podařilo sestavit poměrně konzistentní obraz proměn severočeské metropole, které právě budova radnice příkladně reflektuje a je tak v jednotlivých obdobích vždy jejich zrcadlem. Tato skutečnost je dobře zachytitelná na hmatatelných dokladech, jako je vnitřní, ale i vnější výzdoba radnice a její obměňování právě poplatné době. Z vnějších ukazatelů se potvrdily jako nejvíce signifikantní proměny zakončení špičky radniční věže. Ty reprezentovaly jednotlivá období většinou z vůle aktuálního vedení města. Na špičce radnice se tak vystřídal rytíř, kterého nahradila pěticípá rudá hvězda,

po jejím odstranění to byl český lev a až v nedávné minulosti se na vrchol opět navrátil původní rytíř. Věž se ale stala i středem zájmu veřejnosti a jejich spontánních projevů, především nesouhlasu a vyjádření k aktuálnímu dění ve městě, jak tomu bylo například v srpnu 1968 při umístění černého praporu a nebo pak v prosinci 1989, kdy byla na místo odstraněné hvězdy připevněna československá vlajka. Tyto proměny zcela jasně, přitom poměrně nenásilně, reflektují běh času a jednotlivých klíčových okamžiků v Liberci.

Dalším souborem poznatků, z nichž jsem vycházela, byly návštěvy hned několika státníků, přípravy na jejich příjezd ze strany města a celkový jejich průběh. Faktem je, že přípravy probíhaly ve všech případech velice podobně. Vedení města se vždy snažilo předvést to nejlepší, co momentálně nabízelo, přičemž právě radnice byla jednou z nejdůležitějších zastávek všech návštěv. Stejný vždy zůstal i prostor pro veřejnost, která se k uvítání návštěv shromažďovala. Tím bylo vždy náměstí před radnicí, jež nese své vlastní svědectví doby v proměnách svých pojmenování. Vždyť tradičně od založení města bylo náměstím Staroměstským. Toto pojmenování bylo náměstí ponecháno až do roku 1938, kdy bylo bezprostředně po obsazení pohraničí přejmenováno na náměstí Adolfa Hitlera, ale okamžitě po skončení války se stalo náměstím Benešovým. Netrvalo dlouho a po Vítězném únoru se stejně jako většina libereckých ulic i náměstí dočkalo dalšího přejmenování, tentokrát Bojovníků za mír a s ním se dočkalo i listopadu 1989. Po revoluci se navrátil název nyní aktuální – náměstí Doktora Edvarda Beneše. U příležitosti návštěv významných představitelů státu podléhala nejen radnice, ale i náměstí velkolepé dobové výzdobě. I ta byla vždy ve velmi podobném duchu, měnily se jen použité symboly od rakouské orlice, přes hákový kříž, po československé vlajky. Do sféry „výzdoba radnice“ bych zařadila i spontánní projevy nesouhlasu, které se objevily například v souvislosti s vpádem vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968. Plakáty a plachty s hesly během několika dní zcela pokryly radniční lešení. Společně s improvizovaným pomníčkem obětím invaze se kromě tanků staly nesmazatelnými symboly tohoto klíčového okamžiku v dějinách Liberce.

Při globálnějším pohledu na výše zpracované téma se ukazuje, že radnice a náměstí se skutečně dějinami města proplétají s neochvějnou pravidelností. Jejich politický význam je pro město zcela zásadní. Stejně tak je

ale zřejmé, že v průběhu dějin náměstí s radnicí pojali jako logické centrum dění i lidé ve městě žijící. Na náměstí se shromažďovali, a je tomu tak dodnes, v případě zásadního dění ve městě zcela spontánně, bez předešlého domlouvání a organizování. Zjednodušeně vyjádřeno přímou úvahou Liberečana: „Hele, něco se děje, tak to se jdu podívat k radnici, tam budou i ostatní.“ Takovým způsobem opravdu občanský život v Liberci funguje a tato práce dokazuje, že tak fungoval vždy. V současnosti se tato skutečnost potvrzuje při mnohem prozaičtějších situacích, jako je například vítězství České republiky na mistrovství světa v hokeji, kdy nikdo z obyvatel Liberce neváhá nad lokalitou, kde bude slavit celé město společně. Automaticky – radnice.

Shrnu-li tedy vše výše uvedené, troufám si tvrdit, že úvodní hypotéza, která označila libereckou radnici a náměstí Dr. Edvarda Beneše za socio-kulturní fenomén města a navíc i místo paměti jeho obyvatel, byla potvrzena. Zároveň se domnívám, že liberecká radnice je svého druhu unikátem. Ve městě, které prakticky vybudovali Němci, se podařilo udržet „ducha doby“, který na člověka u radnice dýchne a přinutí jej zpomalit. Přestože se několikrát dramaticky proměnila doba a zásadně se změnila skladba obyvatel města, když bylo po druhé světové válce původní početné německé obyvatelstvo odsunuto, radnice stále zůstala a navíc si dokázala udržet v očích obyvatel svoji prestiž a význam. O tom svědčí i fakt, že nikdy nebyla vystavena bezhlavému ničení, rabování či odstraňování dobově či ideologicky nevhodné a nehodící se vnitřní či vnější výzdoby. Zároveň se nikdy v průběhu let nezměnila její správní funkce. Za všech vlád a režimů byla centrem vedení města, sídlem starosty či primátora a místem, které sloužilo lidem. Tento trend pokračuje i v současnosti a troufám si říci, že radnice je velmi otevřená veřejnosti.

Věřím, že i v dnešní době, kdy není příliš populární zabývat se minulostí, se podaří udržet vnímání radnice a náměstí lidmi žijícími v Liberci i bez nových zásadních dějinných okamžiků. Dokud si ale jsme schopni společně připomínat výročí státních svátků a významných dní z historie města, jestliže se dokážeme shromáždit k tiché vzpomínce, ale i k bujaré oslavě, rozhodně sílu místa paměti a fenoménu města umíme, byť třeba nevědomě, ocenit a tím pádem i znovu oživit a předat tak dalším.

Seznam pramenů a literatury

PRAMENY

Archivní prameny

Státní okresní archiv Liberec. Fond Archiv Města Liberec
Fotografické sbírky Státního okresního archivu v Liberci

Tisk

Reichenberger Zeitung (1890-1938)

LITERATURA

BÍLKOVÁ, Libuše a kol. *Liberecká radnice*. 1. vydání. Liberec: Dialog, 1993. ISBN 80-85194-77-5.

HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. 1. vydání. Praha: SLON, 2009. ISBN 978-80-7419-016-2.

Die Kaisertage von Reichenberg und Gablonz. Zur Erinnerung an der Besuch der Deutsch-böhmischen Ausstellung in Reichenberg durch Seine Majestät den Kaiser. Vídeň 1906.

KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci*. 2. vydání. Liberec: Dialog, 2004. ISBN 80-86761-13-4.

KARPAŠ, Roman a kol. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*. 1. vydání. Liberec: Knihy 555, 2001. ISBN 80-86424-17-0.

KARPAŠ, Roman. *Staré pohlednice Liberec*. Liberec: Nakladatelství RK, 2008. ISBN 978-80-87100-05-9.

KURAL, Václav. *Místo společenství konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938-1945)*. 1. vydání. Praha: Ústav mezinárodních vztahů Praha, 1994. ISBN 80-85 864-04-5.

LABISCHOVÁ, Denisa a GRACOVÁ, Blažena. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. 1. vydání. Ostrava: Ostravská Univerzita, 2009. ISBN 978-80-7368-584-3.

MAREK, Jindřich a kol. *Srpen 1968 v Liberci*. 1. vydání. Liberec: Spacium, 2008. ISBN 80-87213-01-8.

- MELANOVÁ, Miloslava. *Liberecká výstava 1906*. Liberec: Kalendář Liberecka, 1996.
- Místa paměti česko-německého soužití: Sborník příspěvků z konference pracovní skupiny Česko-německého diskusního fóra Místa paměti v Chebu 5.6.2010. Praha 2011. ISBN 978-80-904421-2-2.
- NORA, Pierre. *Mezi pamětí a historií*. Problematika míst.
- PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijely tanky. Repetitorium událostí roku 1968 v Liberci*. 1. vydání. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2009. ISBN 978-80-254-6248-5.
- RUDA, Vladimír. *Liberecká radnice*. Liberec 1972.
- RUDA, Vladimír. *Liberecká radnice*. Liberec 1977.
- ŘEHÁČEK, Marek. *Liberecká radnice a Liebigova vila. Průvodce po budovách a jejich historii*. 1. vydání. Liberec: Kalendář Liberecka, 2005.
- ŘEHÁČEK, Marek. *Liberecké zajímavosti I*. Liberec: Kalendář Liberecka, 2009. ISBN 978-80-903056-2-5.
- ŠUBRT, Jiří (ed.). *Historická sociologie*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk: Plzeň, 2007. ISBN 978-80-7380-061-1.
- ŠUBRT, Jiří, VINOPAL, Jiří a kol. *Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2140-1.
- TECHNIK, S. a RUDA, V. *Liberec minulosti a budoucnosti*. 1. vydání. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1961.

Seznam obrázků

Obrázek 1. Budova první liberecké radnice.

(zdroj: soukromý archiv Vladimíra Klemense)

Obrázek 2. Stará a nová radnice společně na Staroměstském náměstí, 1893.

(zdroj: soukromý archiv Vladimíra Klemense)

Obrázek 3. Nová radnice, současnost.

(zdroj: archiv autorky)

Obrázek 4. Oprávnění ke vstupu na Staroměstské náměstí u příležitosti příjezdu císaře Františka Josefa I. do Liberce, 1906.

(zdroj: SOkA Liberec)

Obrázek 5. Příjezd Františka Josefa I. před vyzdobenou libereckou radnici, 1906.

(zdroj: SOkA Liberec)

Obrázek 6. Císař František Josef I. zdraví zaplněné Staroměstské náměstí z radničního balkonu, 1906.

(zdroj: SOkA Liberec)

Obrázek 7. Zaplněné Staroměstské náměstí sleduje příjezd císaře Františka Josefa I. na radnici, 1906.

(zdroj: SOkA Liberec)

Obrázek 8. Dřevěná replika rytíře z radniční věže, která byla v roce 1915 instalována na radnici v rámci sbírky na vdovy a sirotky.

(zdroj: KARPAŠ, Roman a kol. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*. 1. vydání. Liberec: Knihy 555, 2001. ISBN 80-86424-17-0. s. 26.)

Obrázek 9. Vojáci Československé armády při obsazování liberecké radnice, 1918.

(zdroj: SOkA Liberec)

Obrázek 10. Vojáci Československé armády při obsazování liberecké radnice, 1918.

(zdroj: KARPAŠ, Roman a kol. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*. 1. vydání. Liberec: Knihy 555, 2001. ISBN 80-86424-17-0. s. 30.)

Obrázek 11. Prezident Edvard Beneš hovoří na radničních schodech při své návštěvě Liberce 19.8. 1936 (1).

(zdroj: SOkA Liberec)

Obrázek 12. Prezident Edvard Beneš hovoří na radničních schodech při své návštěvě Liberce 19.8. 1936 (2).

(zdroj: SOkA Liberec)

Obrázek 13. Radnice ozdobená nacistickými symboly, 1938-45.

(zdroj: soukromý archiv Vladimíra Klemense)

Obrázek 14. Slavnostní nasvícení liberecké radnice během návštěvy Adolfa Hitlera, 1938.

(zdroj: SOkA Liberec)

Obrázek 15. Průchod vojsk wehrmachtu Libercem, 1938-45.

(zdroj: soukromý archiv Vladimíra Klemense)

Obrázek 16. Shromáždění přívrženců Adolfa Hitlera před libereckou radnicí, 21.7. 1944. Za povšimnutí stojí i domy na náměstí ověšené nacistickými symboly.

(zdroj: SOkA Liberec)

Obrázek 17. Oslava konce druhé světové války, 1945.

(zdroj: SOkA Liberec)

Obrázek 18. Klement Gottwald z radničního balkonu zdraví Liberečany, 1946.

(zdroj: SOkA Liberec)

Obrázek 19. Shromáždění před radnicí při příležitosti návštěvy Klementa Gottwalda, 1946.

(zdroj: SOkA Liberec)

Obrázek 20. Radnice během tryzny za zemřelého Klementa Gottwalda, 1953.

(zdroj: SOkA Liberec)

Obrázek 21. Snímání radničního rytíře z věže, 50. léta 20. století.

(zdroj: SOkA Liberec)

Obrázek 22. Radniční rytíř bezprostředně po snesení z věže, 50. léta 20. století.

(zdroj: ŘEHÁČEK, Marek. *Liberecká radnice a Liebigova vila. Průvodce po budovách a jejich historii*. 1. vydání. Liberec: Kalendář Liberecka, 2005. s. 42.)

Obrázek 23. Tank 314 bezprostředně po nárazu do domu na náměstí Bojovníků za mír, 21.8. 1968.

(zdroj: KARPAŠ, Roman a kol. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*. 1. vydání. Liberec: Knihy 555, 2001. ISBN 80-86424-17-0. s. 125.)

Obrázek 24. Záběr na náměstí Bojovníků za mír 21.8. 1968. Vpravo jsou zachyceny rozvaliny domu č. 5 po nárazu tanku, nalevo radnice zakrytá lešením.

(zdroj: soukromý archiv Vladimíra Klemense)

Obrázek 25. Radnice a lešení, které ji v srpnu 1968 pokrývalo, posloužila jako největší výlepová a vývěsní plocha ve městě. Objevovala se nejrůznější hesla, výzvy, ale i informace.

(zdroj: SOKA Liberec)

Obrázek 26. Spontánní projevy odporu proti vpádu vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968.

(zdroj: SOKA Liberec)

Obrázek 27. Horolezci upevňují na radniční věž vedle pěticípé hvězdy smuteční černý prapor na znamení protestu proti vpádu vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968.

(zdroj: SOKA Liberec)

Obrázek 28. Záběr na radnici ze srpnových dní 1968. Na věži je vidět černý smuteční prapor, uprostřed visí portrét Ludvíka Svobody a na lešení jsou připevněny nejrůznější transparenty.

(zdroj: KARPAŠ, Roman a kol. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*. 1. vydání. Liberec: Knihy 555, 2001. ISBN 80-86424-17-0. s. 126.)

Obrázek 29. Generální stávka 27. listopadu 1989 před libereckou radnicí.

(SOKA Liberec)

Obrázek 30. Odstraňování pěticípé hvězdy z radniční věže, 11.12. 1989.

(zdroj: BÍLKOVÁ, Libuše a kol. *Liberecká radnice*. 1. vydání. Liberec: Dialog, 1993. ISBN 80-85194-77-5. s. 81.)

Obrázek 31. Horolezci upevňují na radniční věž plastiku českého lva, 28.10. 1990.

(zdroj: BÍLKOVÁ, Libuše a kol. *Liberecká radnice*. 1. vydání. Liberec: Dialog, 1993. ISBN 80-85194-77-5. s. 81.)

Obrázek 32. Prezident Václav Havel na radničním balkonu před zaplněným náměstím Dr. Edvarda Beneše v květnu 1990.

(zdroj: soukromý archiv Vladimíra Klemense)

Obrázek 33. Demonstrace proti korupci na podporu primátora Korytáře, 2011.

(autor: Jan Pešek)

Obrázek 34. Pieta za Václava Havla, prosinec 2011.

(autor: Jan Pešek)

Obrázek 35. Svěbytný a spontánní život pomníku obětem srpnových událostí 1968. Zde, na snímku z roku 2015, Liberečané zapálili svíčky, aby uctili památku obětí útoku na redakci pařížského satirického časopisu Charlie Hebdo.

(zdroj: archiv autorky)

Obrázek 36. Radnice během rekonstrukce věže, po níž se na špičku po dlouhých letech opět vrátil rytíř, 2005.

(zdroj: archiv autorky)

Obrázek 37. Prolínání starého Liberce, reprezentovaného budovou radnice a nového, který na obrázku zosobňuje moderní stavba Komerční banky, 2014.

(zdroj: archiv autorky)

Obrázky

Obrázek 1.

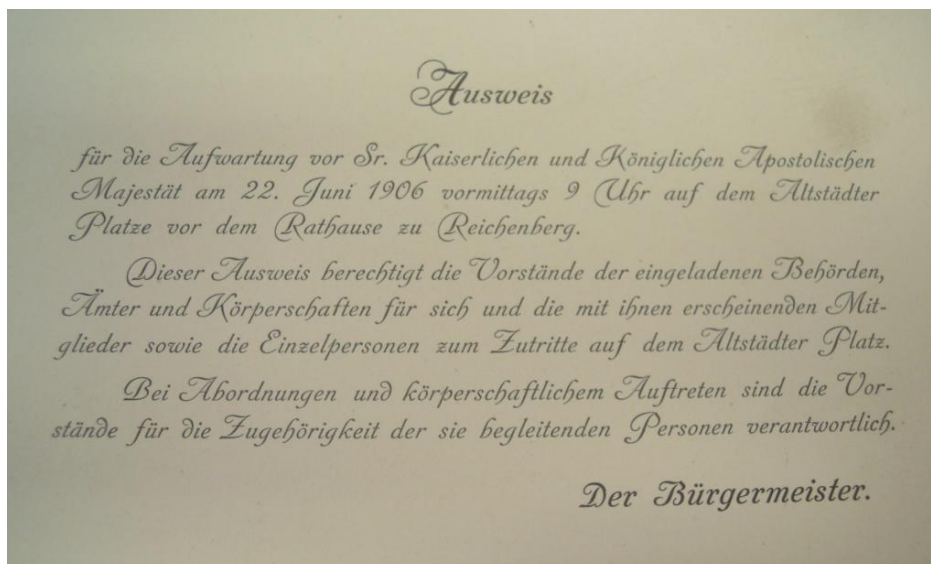
Obrázek 2.

Obrázek 3.

Obrázek 4.

Obrázek 5.

Obrázek 6.

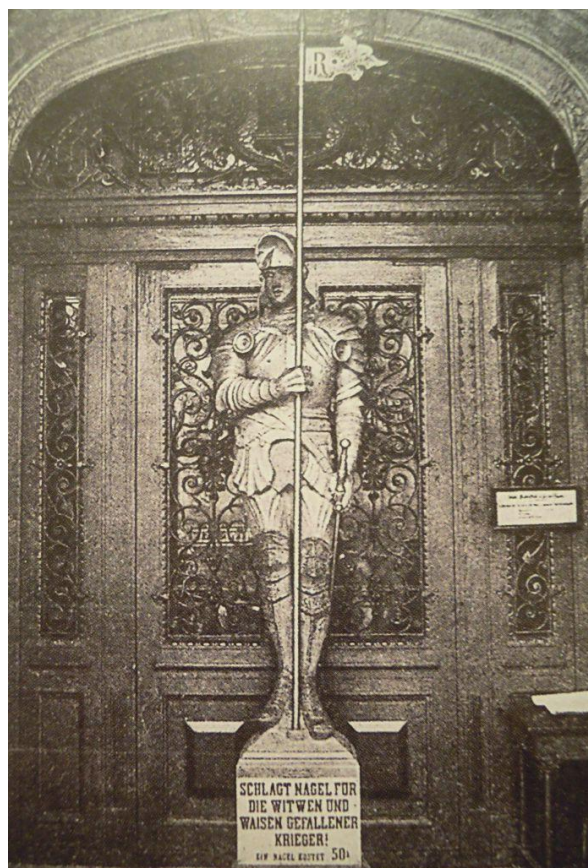

Obrázek 7.

Obrázek 8.

Obrázek 9.

Obrázek 10.

Obrázek 11.

Obrázek 12.

Obrázek 13.

Wir kehren heim ins Reich.

Obrázek 14.

Obrázek 15.

Obrázek 16.

Obrázek 17.

Obrázek 18.

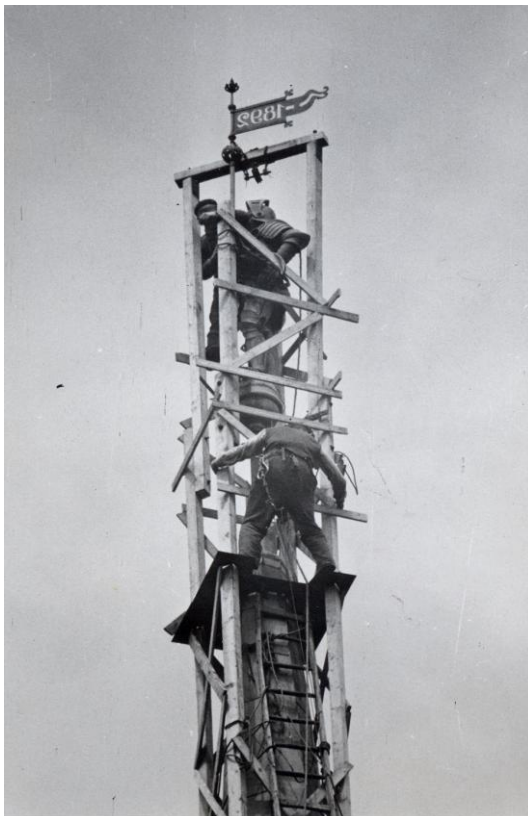
Obrázek 19.

Obrázek 20.

Obrázek 21.

Obrázek 22.

Obrázek 23.

Obrázek 24.

Obrázek 25.

Obrázek 26.

Obrázek 27.

Obrázek 28.

Obrázek 29.

Obrázek 30.

Obrázek 31.

Obrázek 32.

Obrázek 33.

Obrázek 34.

Obrázek 35.

Obrázek 36.

Obrázek 37.

